

СЕРГІЙ ЕСЕНІН

СЕРГІЙ ЕСЕНІН

СЕРГІЙ ЄСЕНІН

П О Е З І Ї

Переклад з російської
за редакцією
БОРИСЛАВА СТЕПАНЮКА

ВИДАВНИЦТВО
ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ
«Д Н І П Р О»
КИЇВ — 1975

**P2
Є82**

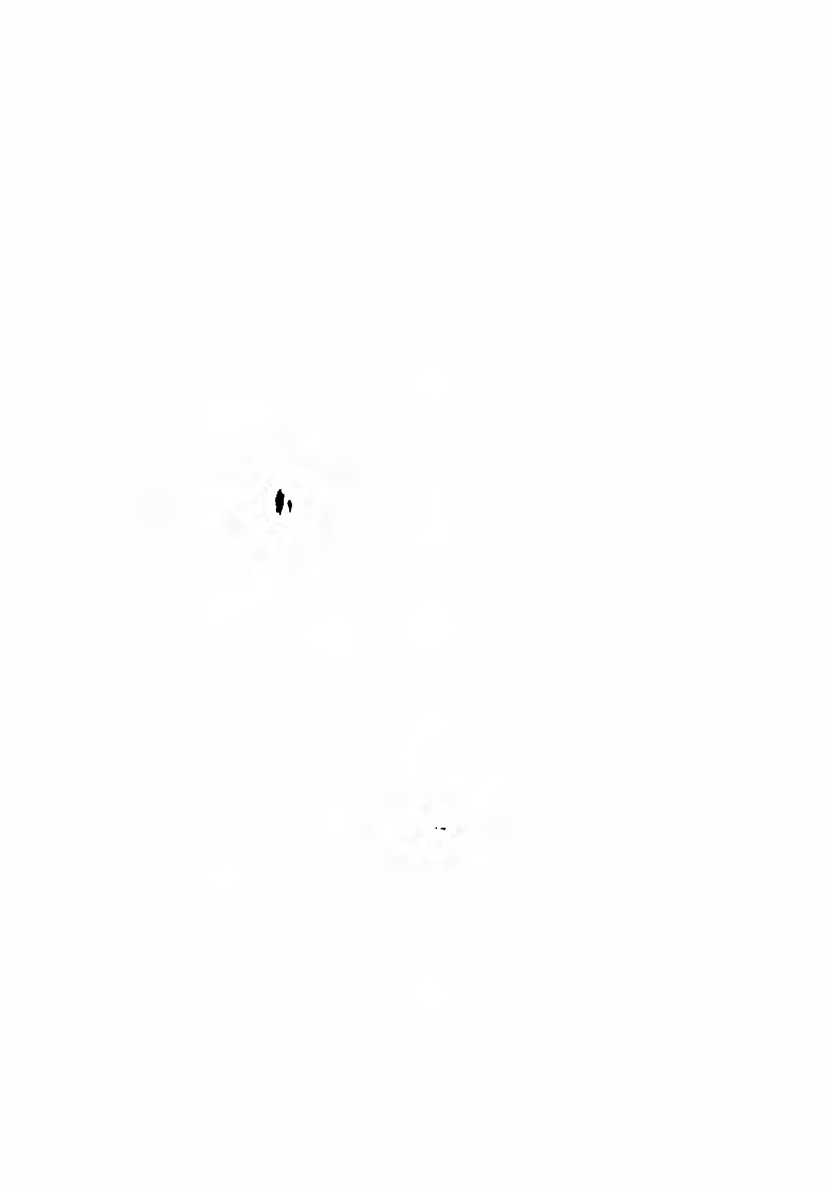
**Упорядкування
АНДРІЯ КУЛІНИЧА**

© Видавництво «Дніпро», 1975

Є $\frac{70402-006}{M205(04)-75}$ —Б3—23—13—75

ЛІРИКА

* * *

Співа зима, гукаючи,
Кошлатий бір гойдаючи
 Стодзвоном сосняка.
Хмарина сива з тугою
Пливе по небу смугою
 Й за обрієм зника.

А на подвір'я віхола
В снігах-шовках приїхала,
 Холодна лиш вона.
Горобчики із гілочки,
Як сиротливі діточки,
 Пурхнули до вікна.

Знесилені із голоду,
Тремтять вони від холоду
 І горнуться щільніш.
А віхола вигукує,
Віконницями грюкає
 Й лютує ще сильніш.

І сплять пташки знеможені,
Снігами запорошені,
 Край мерзлого вікна.
Ім сниться під віконечком
Зігріта теплим сонечком,
 Заквітчана весна.

1910

Виткалось над озером полум'я зорі,
А в бору видзвонисто плачуть глухарі.

Десь голосить вивільга в схованці-дуплі,
Лиш мені не плачеться — не беруть жалі.

Знаю, вийдеш ввечері за розгін доріг,
Сядем непомічені під сусідній стіг.

Зацілую дсп'яну, наче цвіт, зімну —
На хмільного з радощів не складуть вину.

Скинеш ти, голублена, шовк фати мерщій,
Занесу безпам'ятну на всю ніч в кущі.

І нехай видзвонисто плачуть глухарі,
Є весела тугонька в полум'ї зорі.

1910

Снігом черемха сипнула,
В росах і цвіті гілки.
Полям, у сонячнім гулі,
Ходять по руні граки.

Шепчуться трави шовкові,
Капле живицю сосна.
Ой ви, луги і діброви,—
Душу дурманить весна.

Радують вісті таємні,
Світиться в душу ясень.
Мрію я про наречену,
Спів мій про неї лишень.

Сип же, черемхо, снігами,
Птахи, співайте в гаю.
Хистко помчу я лугами —
Пісню посію свою.

1910

* * *

Під Купайла матінка папороть шукала,
Боса і підтикана по росі блукала.

Чарівними травами наколола ноги,
З болю гірко плакала в бугилі небога.

Слідом за переймою корчі ухопили,
Закричала страдниця — тут і породила.

Я родився з піснею в зелен-покривалі.
Зорі мене в райдугу ніжно сповивали.

Ночі внук купальської, виріс я на волі,
Чародійний сутінок зичив щастя-долі.

Тільки не по совісті зичив і пророчив,
Вибираю сам собі гарні брови й очі.

В просині сніжинкою тану-розквітаю,
До судьби-розлучниці слід свій замітаю.

1912

ДОБРИЙ РАНОК!

Зорі золотисто-мерехтливі
Падають в затоку повноводу.
Грає світло в раннім переливі
І рум'янить сітку небозводу.

А берізки сонні біля стежки
Усміхнулись, розпустили коси.
Лиш зелені шелестять сережки
І горять на листі срібні роси.

Кропива край тину після ночі
Одяглася в трепетний серпанок
І, здається, лагідно шепоче:
«Добрий ранок!»

1914

* * *

Гей ти, Русь, мій рідний краю,
Хати — в ризах образи...
І кінця не видно й краю,
Тільки в очі лється синь.

Як захожий богомолець,
Оглядаю я поля.
Дзвінко чахне край околиць
Сокорин старе гілля.

Пахне яблуком і медом
Спас твій лагідний в церквах,
І гуде за ожередом
Жвавий танець на лугах.

Побіжу по змійці стежки
До зелених нив твоїх,
А назустріч, як сережки,
Продзвенить дівочий сміх.

Якщо навіть бог поре:
«Русь покинь, живи в раю!» —
Я скажу: «Не треба раю,
Дайте милу Русь мою».

1914

Краю мій покинутий,
Краю мій, пустир,
Тиша над хатинами,
Ліс та монастир.

Сінокіс некошений,
А хатин — лиш п'ять.
Стріхи перекошені
Тонуть в зірну гать.

Під соломи ризою
Крокви зіп'ялись.
Поміж цвіллю сизою
Сонця переблиск.

Б'є у вікна, стелиться
Воронній крилом.
Черемшин метелиця —
Помах рукавом.

Наче казка, росами
Доля перейшла.
Що ж тобі тут, босому,
Шепче ковила?

1914

* * *

Чорна, орошена потом рілля,
Ти і любов, і тривога моя!

Вийду на озеро в синій розмай,
Диха вечірньою тишею край.

Сіримі копами — в ряд курені,
Хвиля гойда очерет в тишині.

Кров'ю багать тагани залило.
Місяць ховає у хмизі чоло.

Тихо навпочіпки в краплях зорі
Слухають діда гуртом косарі.

Десь од ріки на привілля лугів
Лине рибалок дрімотливий спів.

Оловом сєє болотяна даль...
Пісне тужлива, ти — руська печаль.

1914

Мочар, та болото,
Та небес блакить.
Бір, неначе злотом,
Глицею дзвенить.

Тінькає синиця
В кучерях борів,
І ялинам сниться
Гомін косарів.

Лугом валка з рипом
Тягнеться повз ліс,—
Дух сухої липи
Чути від коліс.

Не дає заснути
Вербам вітровій...
Краю мій забутий,
Рідний краю мій!..

1914

РУСЬ

1

Потонуло село у вибоїнах,
Розгубило хатини в лісах,
Тільки видно у кронах розгойданих,
Як синіють навкруг небеса.

Виють взимку порою вечірньою
Вовчі зграї, наводячи страх.
По дворах в пригасаючій інєї
Чути кінський над стріхами храп.

Мов совині очиці засніжені,
Задивилися хатні вогні.
У діброві потворами хижими
Наїжачились зграями пні.

Нас лякало нечистою силою:
В ополонках — самі чаклуни.
Присмерк вивісив хугою сивою
На берізках свої галуни.

2

Та люблю тебе, краю мій лагідний,
А за що — не збагнути мені.
Твоя радість коротка й принадлива
Із піснями в лугах навесні.

В косовицю люблю над стоянкою
Слухати ввечері гуд комарів.
Коли хлопці ушкварять тальянкою,
Йдуть дівчата в танок до вогнів.

Бризнуть очі вуглинами чорними
Під крутими підковами брів.
Ой ти, краю мій, Русь зачарована,
Тихий спочив на лоні лугів.

3

Бід накаркали нам чорні ворони,
Згубний птах чорні крила простер,
Крутить вихор ліси в усі сторони,
Має саваном піна з озер.

Вдарив грім, чаша неба розколота,
Рвані хмари закутують бір.
Небеса на підвісках із золота
Загойдались лампадками зір.

Соцькі вже сповістили під вікнами
Ополченцям іти на війну.
Тут баби затужили лебідками,
Плач прорізав кругом тишину.

Орачі попрощались з хатинами
Без печалі, без жалю і сліз
І похідними з хлібом торбинами
Запихали драбинчастий віз.

Йшли селом до самої околиці,
Проводжав їх юрмою народ...
Ось які твої, Русь, добрі молодці,
Вся опора в годину негод.

Зажурилось село, мов невісточка,—
 Як там милі в далекім краю?
 Хоч би нам надіслали вже вісточку,—
 Чи не згинули в грізнім бою?

В гаї видались пахощі ладану,
 В вітрі вчувся перестук кісток,
 Й стали йти їм неждано-негадано
 З далини цілі купи вісток.

Орачі зберегли їх у пам'яті,
 В поті вивели всім по листу.
 Підхопили тут рідні по грамоті,
 Всі зійшлись на вербовім мосту.

І в читачки, у Луші, зі скрухою
 Кожна долю питала свою.
 Із сльозами, навпочіпки, слухали,
 Як там їхні мужі у бою.

Ой поля, борозенки суглиняні,
 Ви хороші мені і в журі!
 Я люблю ці хатини похилені
 Із чеканням старих матерів.

Припаду я до ніг у неспокої,
 Мир вам, коси, граблі і соха!
 По очах ворожу кароокої
 На війні про судьбу жениха.

Помирився з слабкими я мислями,
 При воді б стать кущем на порі.

В краще б вірить хотів з молодицями,
Ім світити свічею зорі.

Розгадав їхні душі знеможені:
Не зляка їх ні грім, ні пільма.
За сохою під співи стривожені
Не привидиться смерть і тюрма.

Вони вірили в ці закарлючини,
Чули піт в них солоний і щем,
І від щастя ридали, замучені,
Як в посуху над першим дощем.

А в думках про розлуку з коханими,
В ніжних травах під росами сліз,
Ім ввижавсь в далині за світаннями
Над лугами веселий покіс.

Ой ти, Русь моя, краю мій лагідний,
Лиш для тебе любов у мені.
Твоя радість коротка й принадлива
Із піснями в лугах навесні.

1914

КОРОВА

В неї вже випали зуби,
Років сувій на рогах.
Бив чередник її грубий
На перегінних полях.

Шум викликає тривогу,
Миші скребуть у кутку.
Все про теля білоноге
Думає думу важку.

З сином розлучено муру,
Радості першій кінець,—
Вже під осикою шкуру
Шарпав на гілці вітрець.

Скоро так само, як сину,
Тут, під повіткою, їй
Зашморг на шию накинуть
І поведуть на забій.

Жалібно в землю з журбою
Встромляться роги її...
Сняться їй луки з травою
І білі весняні гаї.

1915

ПІСНЯ ПРО СОБАКУ

В житніх кулях і колючках,
Де повисли рогожі в ряд,
Привела на світанні сучка
Аж семеро цуценят.

Цілий день їх, не знаючи втоми,
Прилизувала язиком.
Парувала мерзла солома
Під теплим її животом.

А ввечері, коли кури
Усілися на дрючок,
Вийшов господар хмурий,
Цуценят поклав у мішок.

Кучугурами копотіла,
Поспішала за ним вона.
І так довго, довго тремтіла
В ополонці вода нічна.

А коли, облизавши боки,
Ледве чвалала назад,
Здався їй молодик високий
Одним з її цуценят.

І тоді дзвінко завила
На той тонкий молодик,
Поки він за могилу
У сніжних полях не зник.

І глухо, як від подачки,
Коли кинуть їй камінь на сміх,
Покотилися очі собачі
Золотими зорями в сніг.

1915

* * *

Сліду не шукать мені під осінь
І в кущах не м'яти лободи.
Зі снопом вівсяного волосся
Ти мені відснилась назавжди.

На щоках з червоним соком ягід
Ніжна ти була і чарівна,
Схожа на рожевий сонця захід
І, мов сніг, промінна і ясна.

Хоч твоїх очей потьмарились зернини
І тонке ім'я розтануло, як звук,
Та лишився в складочках хустини
Запах меду від невинних рук.

В тихий час, коли зоря, мов котик,
Лапкою на дасі мие рот,
Добру славу про твої чесноти
Чую в пісні вітру й водних сот.

Хай мені шепоче синій вечір,
Що ти пісня й мрія золота,
Все ж, хто вигдав гнучкий твій стан і плечі,
Той приклав до таїни уста.

Сліду не шукать мені під осінь
І в кущах не м'яти лободи.
Зі снопом вівсяного волосся
Ти мені відснилась назавжди.

1915—1916

* * *

Виспівують тесові дрого,
Біжать рівнини й чагарі.
І знов капиці край дороги,
Хрести над ними угорі.

І знов мені чуття зажури
Вітрець вівсяний виклика.
І на вапно дзвіниць похмуре
Невільно хреститься рука.

О Русь — малинове роздолля
І синь у водах від небес,—
Люблю до радості і болю
Печаль твоїх озерних плес.

Жалю холодного не змірить,
В тумані вічнім ти сама,
А не любить тебе, не вірить
Навчився б я — так сил нема.

І не віддам я цих кайданів,
Не розлучусь із довгим сном,
Коли дзвенять степи кохані
Молитвословним ковиллом.

1916

ЛИСИЦЯ

На розтрощеній нозі пришкандибала,
Край нори згорнулась калачем.
Кров, як прошва, сніг обмежувала
Під її дрімотливим лицем.

Все їй марився в колючім димі постріл,
Лісові в очах гойдались мочарі.
Із кущів рвонувся вітер гострий
І сипнув дзвінкий болючий шріт.

Як жовна, над нею мла металась,
Мокрий вечір червонів і тав.
Голова тривожно піднімалась.
І язик на рані застигав.

Жовтий хвіст на сніг упав пожегом,
На губах — моркв'яна пріль терпка...
Пахло чадом глиняним і гаром,
А в ошул сочилась кров липка!

1916

* * *

Дош проплакав, пронесло стихію,
Грім весняний стих.
Сумно нам, Єсеніне Сергію,
Очі підвести...

Сумно слухать під небесним дровом
Змах незримих крил:
Не розбудиш співом ти рожевим
Батьківських могил!

Прив'язало, обложило слово
Даль твоїх часів.
Не в блакиті, а в томах лудових
Продзвенить твій спів.

Хтось присяде, хтось розправить плечі,
Витягне персти,
Твій близький комусь червоний вечір,
Тільки зайвий ти.

Сколихне він Брюсова і Блока,
Інших стермосить,
Та зі сходу встане синьоокий
Той же день і мить.

Не змінить пісням земного лику...
Те, що пророста,
Прикувало вже твої навіки
Пурпурні вуста.

І навік простяг холодні длані
Твій Пілат з вершин.
Ілі, Ілі, лама савахфані,
Дай мені спочин.

1916—1917

ТОВАРИШ

Він був сином простого робочого,
Тож повість дуже коротка про нього.
Тільки й було в нім, що кучері кольору ночі
Та очі, повні вогню голубого.

Батько гнув спину за роботою вічною,
Щоб малюка нагодувати хоч трішки;
А йому робити було нічого,
І були в нього приятелі: Христос і кішка.

Кішка була стара, оглухла,
Ні мишей, ані мух не чула вже.
А Христос сидів на руках у матері
І дивився з ікони на голубів розчулено.

Жив Мартин, і ніхто про нього не відав.
Дні тарабанили сумно, наче дощі об бляху.
І тільки іноді за пісним обідом
Марсельезу співати батько вчив бідолаху.

«Виростеш,— казав батько,— зрозумієш,
Чому злидні нас обступили без краю».
І здригався його щербатий ніж несміло
Над черствим насущним окрайцем.

Та ось над тесовим
Вікном
Два вітри майнули
Крилом;

То з виром весняних
Вод
Піднявся російський
Народ.

Ревуть вали
В пільмі ночей,
Горить з імлі
Вогонь очей!

За змахом змах,
За трупом труп;
Ламає страх
Міцний свій зуб.

Все до висот
Летить, кричить!
В бездонний рот
Струмок біжить...

І ось уже востанне
По комусь вдарив дзвін...
Та не дививсь благально
У вражі очі він!

Душа його не вміє
Вклонятись ворогам,
Він руку до надії
Уперто простяга.

Він рвав недарма рожі,
Він жив — не існував;
На ваші — ні, не схожі
Ті мрії, що він мав...

Негадано, неждано —
Аж очі морок вкрив —
Долинув до Мартина
Останній батьків крик.

З погаслими очима,
З тремтінням синіх губ
Упав він на коліна,
Обняв холодний труп.

Та ось він сльози витер
І брови знов підняв,
Забіг мерщій до хати
Й під образами став.

«Чи ти, Ісусе, чуєш?
Тепер я сам-один.
Тебе гукає й кличе
Товариш твій Мартин!

Лежить мій батько вбитий,
Та він — не боягуз.
Він кличе нас, я чую,
О вірний мій Ісус.

Він кляче, щоб ішли ми
Туди, де чесний люд
Воює за свободу,
За рівність і за труд!..»

І, лагідно сприйнявши
Тих слів невинний звук,
Зійшов Ісус на землю
Із непохитних рук.

Ідуть, рука з рукою,
А ніч — немов смола!..
Щетиниться бідною
Навколо них імла.

Літають мрії-мєви
Понад шляхом новим,
І вітерець лютневий
Повіки ніжить їм.

Та раптом темні шати
Вогонь страшний прорвав...
І, кулею протягтий,
Ісус на землю впав.

Слухайте:
Немає уже воскресіння!
Його поховали під голосіння:
Він лежить
На Марсовім
Полі.

А там, де лишилася мати,
Де він вже не буде гуляти
На волі,
Сидить на обніжку
Старезна кішка,
Місяць ловить лапою...

Мартин обливається болем:
«Соколи мої ви, соколи,
В полон
Ви потрапили!»
А голос його стихає дедалі,
Немовби хтось його душить, привалює
Вогненным стовпом.

Та спокійно дзвенить
 За вікном,
То згаса, то спалахує
 Знову
Залізне
 Слово:
«Ре-ес-пу-у-убліка!»

1917

* * *

Розбуди мене завтра рано,
Рідна неню терпляча моя!
Гостя любого за курганом
При дорозі стрічатиму я.

Бо сьогодні побачив у пуші
Слід широких коліс на лугу.
Вітер шарпає в хмарній куші
Золотаву його дугу.

На світанку він завтра промчиться,
В чагарі шапку-місяць пригне,
І червоним хвостом кобилиця
Понад лугом грайливо махне.

Розбуди мене завтра рано,
Коли світ ще тремтить у росі.
Кажуть, я незабаром стану
Знаменитий поет на Русі.

Оспіваю тебе від серця,
Гостя, піч нашу, півня й хлів...
І на пісню мою проллється
Молоко твоїх бурих корів.

1917

* * *

Гай без листя, поле голе,
У тумані все змінилось.
Колесом за сині гори
Сонце тихе закотилось.

Виби́та дрі́ма доро́га,
Йї́ примари́лось, присни́лось,
Що́ вже́ зовсі́м, зовсі́м трохи
До́ зими́ чекать лиши́лось.

Ой і́ сам я́ край узлі́сся
Вчора́ бачи́в крі́зь тумани́:
Лоша́ком бу́ланим міся́ць
Запря́гався в наші́ сани́.

1917—1918

* * *

Першим снігом я тихо бреду,
Чую спалахи сил у собі.
Угорі по моему сліду
Світить вечір свічки голубі.

Я не знаю, то світло чи тьма?
В гаї півня чи віхоли спів?
Може, то на полях не зима,
А табун лебединий присів?

О, як гарно, як біло кругом!
Від морозу приємно до сліз!
Пригорнув би до тіла свого
Ці оголені груди беріз.

О дрімучого лісу блакить!
О над нивами місячний серп!
Так і просяться руки обвить
Білі стегна засніжених верб.

1917—1918

* * *

О вірю, вірю, щастя е!
Ще й сонце в небі не погасло,
А зірка молитовним гаслом
Пророчу звістку подає,
О вірю, вірю, щастя е.

Дзвени, дзвени, злотава Русь.
Хвилюйся, невгомонний вітре!
Блажен, хто радощами зітре
В журбі твоїй сльозу чиюсь.
Дзвени, дзвени, злотава Русь,

Люблю я гомін буйних вод,
На хвилях зоряне сіяння.
Благословенний крик страждання,
Яке благословля народ.
Люблю я гомін буйних вод.

1917—1918

КОРОЛЕВА

Пахне вечір. Гаснуть зорі.
По траві повзе туман.
Край села на косогорі
Забілів твій сарафан.

В шатрах ночі кришталевих
Йдуть тополі звіддаля.
Знаю, ждеш ти, королево,
Молодого короля.

Без тривоги серп дворогий
Куширями хмар поплив.
Там, за гаєм, вздовж дороги
Покотився дзвін підків.

Скаче вершник закурілий,
Підганя коня мерщій.
Забере тебе він сміло,
Повезе в країну мрій.

Пахне вечір. Гаснуть зорі.
Ближча дріб копит чіткий...
Ах, постій, на косогорі
Королевою постій.

1918

* * *

Ось воно, щастя примарне
З білими вікнами в сад!
Захід, як лебідь багрянний,
Вплив на річку з-за хат.

Здрастуй, мій затишку красний
З тінями ген од берізі!
Згряя галчача на дасі
Править вечірню зорі.

Десь поза садом несміло,
Там, де калина цвіте,
Лагідна дівчина в білім
Лагідну пісню веде.

Вітер із поля підкрався,
В сутені синій куці...
Миле, негадане щастя,
Свіжа рожевосте щік!

1918

КАНТАТА

Спіть ви, улюблені браття!
Знов наша рідна земля
Непереможною раттю
Рушить під стіни Кремля.

Інші на світі зачаття,
Сяйво червоних зірниць...
Спіть ви, улюблені браття,
В царстві нетлінних гробниць.

Сонце своєю печаттю
Варту несе біля них...
Спіть ви, улюблені браття,
Лине сталевую раттю
Людство до зір світових.

1918

* * *

Замітає буран
Білу путь,
Хоче з нею в снігах
Потонуть.

Вітер сонний упав
І затих.
Не проїхати в ліс,
Не пройти.

Забрела коляда
У село,
В руки білі взяла
Помело.

Гей ви, нелюди-люди,
Вперед,
Хоч і став на дорозі
Замет.

Налякався буран
На снігах,
Заховався у дальніх
Лугах.

Вітер став і собі
На дуби,
Шапку з чуба своєю
Загубив.

Ранком ворон берізоньці
Стукі..
І повісив ту шапку
На сук.

1918

НЕБЕСНИЙ БАРАБАНЩИК

Л. М. Старку

1

Гей ви, раби, раби!
Черевом в землю влипли ви.
Місяця нині з води
Коні випили.

Зорі, як листя, ллються
В ріки на наших полях.
Хай живе революція
На землі і на небесах!

Кидаєм душі бомбами,
Сієм хурделичний свист.
Нащо нам слина іконна
В наші ворота в вись?

Нас не злякають горили
Білих ворожих полків.
Світ на розправлених крилах
Мчить до нових берегів.

2

Коли буде сонце
В змові з ними разом,—
Ми його піднімем
На багнети зразу.

Коли буде місяць
Їхнім щирим другом,—
Ми його камінням
З неба — та в яруги!

Розметем всі хмари,
Всі дороги змісим,
Землю до веселки
Бубонцем підвісим.

Хай сира земля
Піснею лунає
Про гаї і доли
Голубого краю.

3

Солдати на ратному полі —
Над шанцями смерчі летять.
Хто хоче братерства і волі,
Не страшно тому й помирать.

Ставайте стіною тісною!
Кому ненависний туман,
Той сонце дістане рукою
І зробить собі барабан.

І піде на людні дороги,
Заклично шукатиме сил
На тіні церков і острогів,
На білу отару горил.

Почують калмики й татари
В тім кличі надію віків
І хмар почорнілі отари
Підпалять хвостами корів.

Перемога все ж за нами!
Нас нові причали ждуть.
Білі хвилі пазурами
Золоті піски шкребуть.

Вал останній наступає,
Скоро бризне сріблом струн.
Серце свічкою засяє
На великодні комун.

Ми йдемо світи з'єднати,
Ідемо шляхом новим.
І горил хмарина клята
Пилом тане сніговим.

Ми йдемо, а там, з-за хщів,
Крізь завію і туман
Наш небесний барабанщик
Б'є у сонце-барабан.

1918

Я покинув наш дім, де ріс,
Я залишив блакитну даль.
Над ставком листожар беріз
Гріє материн сум і жаль.

Золотавим лином зрина
Молодик на смутній воді.
Цвітом яблуні сивина
В'ється в батьковій бороді.

Я не скоро сюди вернусь! —
Навтішаються хвищі всі.
Стереже волошкову Русь
Клен старий на одній нозі.

І я знаю, є радість в нім
Тим, хто листя цілує дощ,
Бо ж той клен у вікні золотім
Головою на мене схож...

1918

* * *

Вже кружля позолочене листя
На рожевому плесі ставка,
Мов метеликів згряя імлиста
Мчить на зірку, тривожна й легка.

Я закоханий нині в цей вечір,
Милий серцю багрянцевий діл.
Заголив по самісінькі плечі
Хлопець-вітер берізці поділ.

Пр'схолода в душі і в долині,
Синя мла, як отара овець.
У замовклий садок із-за тину
Продзвенить і замре бубонець.

Я ніколи з такою любов'ю
Не вслухався в довершену плоть.
Гарно б зараз, як віти вербові,
Потонути в рожевості вод.

Гарно пикою місяця тихо
Шарить там, де була сіножать.
Де ти, де, моя радосте-втіхо,
Все віддять і нічого не взять.

1918

* * *

По-осінньому стогне сова
Над роздоллям дорожньої рані.
Облітає моя голова,
Золотисте волосся в'яне.

Польове на всю далеч «кугу».
Здрастуй, матінко синя ялино!
Скоро місяць, скупавшись в снігу,
Сяде в чуб поріділий сина.

Скоро буду і я застигать,
Дзвоном зір насипаючи вуха,
Буде молодь без мене співать,
Не мене буде старість слухать.

Прийде з поля новий співець,
Ліс озветься нечуваним свистом.
По-осінньому віє вітрець,
По-осінньому шепче листя.

1920

* * *

Все підвладне в житті прикметам,
Чим хто мічений,— розбирай.
І якби я не вдався поетом,—
Був би злодій або шахрай.

Худорлявий та низькорослий,
Між хлоп'ятами заводій,
Часто, часто з розбитим носом
Я додому вертався тоді.

І назустріч наляканій мамі
Крізь скривавлений рот цідив:
«То дарма! Я спіткнувся об камінь.
Це загоїться... півбіди».

І тепер ось, коли осіла
Днів гарячих нуртлива в'язь,
Та ж нестримна, зухвала сила
На поеми мої пролилась.

Щирозлата словесна сяйність,
Глянь — і в кожному рядку сповна
Відбивається та ж завзятість
Розбишаки і пустуна.

Иду я, гордий від гуку-крику,
Крок в новітнє й мене привів...
Та раніш мене били в пику,
А тепер вся душа в крові.

І кажу я уже не мамі,
А в той регіт, у хміль і дим:
«То дарма! Я спіткнувся об камінь.
Це загоїться... півбідн».

1922

* * *

Не жалію, не зову, не плачу,
Все мине, як з білих яблунь дим.
Прив'ядання золотом позначений,
Я не буду більше молодим.

Серце, ти вже так не будеш битися,
Перем'яте памороззю літ,
Сторона березового ситцю
Не заманить босого в похід.

Дух бродяжий, ти не той, що зроду
На вустах вогнем палахкотів.
Де ж узять колишню свіжу вроду,
Шал очей і повинь почуттів?

Я тепер скупіший на бажання,
Світе мій, чи ти приснивсь мені?
Мов лункою весняною ранню
Я промчав на райдужнім коні.

Тління жде на тебе і на мене,
Тихо пада з кленів листя мідь...
Будь же ти навек благословенне,
Що прийшло розквітнуть і зотліть.

1922

* * *

Ця оселя мені знайома:
Дім низенький під тінню віт
І дротів голуба солома
Потяглась од віконця в світ.

Роки бід одійшли назавше,
Роки буйних, безумних сил.
І, дитинство сільське згадавши,
Рідний бачу я небосхил.

Не шукав я спокою й слави,—
Що в тім блиску її пустім!
А тепер крізь туман імлавий
Я пригадую отчий дім.

Бачу сад в голубих крапах,
Серпень ліг біля двору ниць.
Держать липи в зелених лапах
Щебетання і гомін птиць.

Ось він, дім дерев'яний, милий,
Зруб могутнім здавався мені.
В димарі нашім глухо вили
У негоду вітри сумні.

Хтось живий чи давно полеглий
Поминався у хрипах тих.
Що він бачив, верблюд із цегли,
В завиванні дощів нічних?

Мабуть, снівсь йому край жаданий,
Інший сон весняної пори.
Золотаві піски Афганістану
І скляна хмаровінь Бухари.

Ох, і я ті країни знаю,—
Сам пройшов там велику путь.
Тільки ближче до отчого краю
Нині хочеться повернуть.

Кличе далеч мене знайома,
Все зотліло в диму голубім.
Хай живе польова солома,
Хай живе дерев'яний дім!

,
1923

* * *

Голубінь заметалась дібров,
Зникли далечі рідного краю.
Вперше я заспівав про любов,
Вперше всяких скандалів зрікаюсь.

Був я весь — як занедбаний сад,
Мав жагу до жінок і до зілля.
Скільки завдано юності втрат,
Розподобались танці й похмілля.

Ось тепер випивати б мені
Вир очей твоїх золото-карій,
Так щоб з іншими й уві сні
Ти собі не шукала пари.

Вся ти ніжна — і врода і стан;
Тільки б знала ти серцем упертим,
Як впокорується хуліган,
Як закохується — до смерті.

Я навіки забув би шинки,
Не писав би і віршів, як досі,
Доторкатися б тільки руки
Та волосся, що схоже на осінь.

За тобою б навіки пішов
По своєму й чужому краю.
Вперше я заспівав про любов,
Вперше всяких скандалів зрікаюсь.

1923

* * *

Люба, сядь зі мною поруч.
Глянь мені, як другу, в очі.
В тихім плесі твого зору
Бурю я відчути хочу.

Позолота ця осіння,
Пасмо кіс твоїх білясте —
Все з'явилося, як спасіння,
Щоб гувльвісі не пропасти.

Я покинув край ласкавий,
Де цвітуть гаї і луки,
У міській хотів я славі
Потопити дні розлуки.

Я хотів, щоб у поета
Стали спомини глухіші,
Як під жаб'ячі куплети
Вчився він писати вірші.

Знов там осінь коло вікон...
Клен і липи до кімнати
Закидають руки-віти,
Щоб знайомих відшукати.

Їх давно нема на світі.
Тільки місяць з високості
На хрестах промішням мітить,
Що і ми прибудем в гості.

Що, відживши всі тривоги,
Ми під ці перейдем к'ущі,
Що з хвилястої дороги
Радість п'ють лише живущі.

Люба, сядь зо мною поруч.
Глянь мені, як другу, в очі.
В тихім плесі твого зору
Бурю я відчути хочу.

1923

* * *

На тебе — ніде правди діть —
Дивлюсь я з болем і журбою:
У вересні вербова мідь
Тільки й лишилась нам з тобою.

Вже рознесли вуста чужі
Твоє тепло і трепет тіла.
Немовби дощ імжить з душі,
'Тка вже трохи омертвіла.

Ну, що ж! Не страшно, хай іде,
Бо інші радощі відкрились.
Нічого ж більше нас не жде,
Як тільки жовтий тлін і сирість.

Адже й себе я не зберіг
Для тихих і безжурних років.
Так мало пройдено доріг,
І так багато хибних кроків!

Смішне життя, смішні сварки.
Отак було й так далі буде.
Беріз обгризені кістки,
Мов цвинтар, сад укрили всюди.

Так одцвітем з тобою й ми,
Відшумимо, як гості літа...
Нема квіток серед зими —
За ними нічого й жаліти.

1923

Вечір брови насумрює чорні,
В шорах коні хропуть, далєбі...
Чи пропив я ту юність не вчора?
Чи не вчора тебе розлюбив?

Пізно, коники, шарпати віжки:
Прожилося, — як розшум'я води...
Може, завтра укоськає ліжко
У лікарні мене назавжди.

Може, зовсім на інші стежини
Я, зцілившись навик, перейду
Слухать співи дощу й черемшини —
Ліпші ліки людські од недуг.

І похмурні розвіються сили,
Що терзали й губили мене.
Світе лагідний мій! Не згасили
Лиш тебе, мое ладо земне!

Може, іншої любої трепет
Причарує — й окрилить жага.
Все одно розповім їй про тебе,
Дорогú, що й тепер дорогá.

Розкажу, як то в світі ведеться,
Про любов, що була й не була...
Голова ж ти моя молодецька,
Та й до чого ж мене довела?!

1923

ЛИСТ ДО МАТЕРІ

Ти жива іще, моя старенька?
Шлю тобі я ніжний свій привіт.
Хай завжди в твоє віконце, ненько,
Вечоровий сяє небозвід.

Пишуть — ти, ховаючи тривогу,
Журишся за мною цілі дні.
Що ти часто ходиш на дорогу
У старім, потертім шушуні.

І тобі щовечора спокою
Не дають думки одні і ті ж —
Ніби хтось мені із перепоя
Увігнав під серце фінський ніж.

Та нічого, рідна, вгомонися
Й не тужи в світання голубе.
Не такий-бо я гіркий п'яниця,
Щоб помер, не бачивши тебе.

Я такий же мрійний, як раніше,
Й думаю у мороці нічнім,
Щоб від туги лютої скоріше
Повернутися в наш тихий дім.

Я вернусь, коли розкине віти
Сад весняний в білому диму.
Лиш мене уранці не буди ти,
Як, бувало, вісім літ тому.

Не хвилиюй того, що серце гріє,
Не тривож того, що в забутті.
Дуже рано втратив я надії,
Рано втому звідав на путі.

І молитись не давай поради,—
Загубився до старого слід.
Ти одна в житті моїм відрада,
Ти єдина — сьайво юних літ.

Тож забудь ти про свою тривогу,
Не сумуй за мною цілі дні;
Не ходи так часто на дорогу
У старім, потертім шушуні.

1924

* * *

Ми тепер відходимо потроху
В ту далінь, де тиша й благодать.
Може, завтра і мені в дорогу
Свій пожиток тлінний укладать.

О беріз веселі хороводи!
Земле рідна! Вечори задум!
Перед горем тих, що вже відходять,
Я не можу приховать свій сум.

Надто я любив на цьому світі
Все, що душу огортає плоть.
Мир осикам, що, простираючи віти,
Задивились у рожеву воду!

Скільки в тиші дум я передумав,
Як я із піснями подружив?!
І на цій землі, повитій сумом,
Я щасливий, що ходив і жив.

Що жінок цілунками бентежив,
Квіти м'яв, качався на траві
І звірят — отих братів найменших —
Зроду я не бив по голові.

Знаю я, що там не буде жито
Лебедино шию вигинать...
Все оте, що на землі прожите,
Буду я до болю відчувать.

Знаю я, що в тих краях не буде
Нив оцих у золотавій млі.
Ось тому й ціни немає людям,
Що живуть зі мною на землі.

1924

ПОВЕРНЕННЯ НА БАТЬКІВЩИНУ

Одвідав я село, де народивсь
І жив хлопчиськом
З чистою душею,
Де без хреста дзвіниця каланчею
З новою вишкою шугнула в вись.

О, як змінилися село
Й життя селян, завжди гнітюче!
Скрізь бачив зміни я разючі,—
Все стало іншим, ніж колись було.

Я хати рідної пізнати не міг:
В дворі вже не вітає клен крилатий,
І не годує вже курчат своїх,
Пшона їм сиплячи, на ганку мати.

Стара, напевно, стала...
Так, стара.
Я з сумом озираюся навколо:
Немов не був я в цих місцях ніколи...
Біліє лиш сама, як і раніш, гора,
Та край гори
Високий сірий камінь.

Тут кладовище!
Схилені хрести,
Немов у рукопашнім мертвяки
Застигли з розпростертими руками.

По стежці, обіпершись на ціпок,
Іде старий, вже білий, як сметана.

«Дідусю! Покажи, дружок,
Де тут живе Єсеніша Тетяна?» —
«Тетяна... Гм...
Та он, де ветхий пліт.
А що, ти
Родич їй?
Чи, може, син шалений?» —
«Так, син,
Але чого ти зблід?
Чому скорботно
Дивишся на мене?»

«Ну й ну, онуче мій,
Не пізнаєш ти діда!..» —
«Дідусю мій, пробач, що не пізнав».
І полилась розмова сумовита
Сльозами теплими на зеленавість трав.

.

«Тобі, напевно, скоро буде тридцять...
Мені вже дев'яносто...
Скоро в гроб.
Давно вже слід було б тобі з'явиться.—
Він розмовля, а сам все морщить лоб.—
Так!.. Час!..
А ти не комуніст?» —
«Ні!..» —
«А сестри комсомолками вже стали.
Така гидота! Хоч в петлю залізь!
У хаті вже й ікони познімали.
На церкві теж хреста нема.
Тепер і богу ніде помолиться.
Я в ліс ходжу вже нині крадькома,
Молюсь осикам...
Може, пригодиться...»

Ходім додому —
Все побачиш сам».
Йдемо межею й топчем чемерицю.
Я усміхаюсь нивам і лісам,
А дід зорить тужливо на дзвіницю.

.

«Здорові будьте, мамо!» —
І знов я хустку до очей тягну.
Тут і корова б залилась сльозами,
Побачивши злиденність цю сумну.

На стінці календарний Ленін.
Тут не моє життя —
Життя сестер,
Та все ж, уздрівши вас, краї мої зелені,
Ладен я стать навколішки тепер.

Прийшли сусіди...
Жінка з немовлятком.
Та жоден не пізнав мене сусід.
По-байронівськи наше собачатко
Мене з гарчанням стріло край воріт.

Ех, краю мій!
Ти іншим був
Раніш...
Та й я вже став не тим, що був раніше.
Чим мати й дід від розпачу сумніші,
Тим рот сестри сміється веселіш.

Мені, звичайно, й Ленін не ікона,
Я знаю світ...
І до сім'ї хилюсь...

Але чомусь я все-таки з поклоном
На дерев'яну лаву садовлюсь.

«Ну, сестро, говори!»

І от сестра розводить,
Як біблію, товстий розкривши «Капітал»,
Про Маркса,
Енгельса...
При будь-якій погоді
Я книг оцих, звичайно, не читав.

І смішно,
Як своїм знанням дівчатко
Мене за петельки бере як слід.

.
.

По-байронівськи наше собачатко
Мене з гарчанням стріло край воріт.

1924

ПУШКІНУ

Про дар його могутній мрію,
Виходжу на Тверський бульвар
І мовлю: долею Росії
Навіки став поетів дар.

Блондинистий, аж біло-сизий,
З легенд посталий, мов туман,
Ти, Олександрє, був гульвіса,
Як я сьогодні хуліган.

Та образ твій горить яскраво,
Не скрався плетивом забав,
У бронзі кованої слави
Ти гордо голову підняв.

Стою, немов у час причастя,
Відповідаючи тобі —
Я вмер би від такого щастя,
Вподібнений твоїй судьбі.

Але, обмовлений і гнаний,
Ще довго я вестиму спів,
Аби і він в краю коханім
У бронзі продзвенить зумів.

1924

* * *

Нині смутку мені не розсипать
Сміхом років моїх золотих.
Відцвіла запашна моя липа,
Солов'їний світанок затих.

Все було незвичайне для мене,
Серце мліло чуттям палким —
А тепер навіть слово натхнення
З губ зривається плодом гірким.

Помарніли знайомі простори,
Хоч і місячна ніч все така ж.
Пні... байраки... яри... косогори
Осмутили російський пейзаж.

Недолуге, низьке, недорідне,
Водяниста і вицвіла гладь.
Все це надто близьке мені й рідне,
Що так легко я б міг заридать.

Перехняблена набік хатина,
Плач вівці, і на вітрі за крок
Ледь махає хвостом конячина,
Задивившись у сірий ставок.

От і все, що ми звем батьківщиною,
От і все, через що на ній
Заодно з дощовою годиною
П'ють і плачуть під усміх надій.

Тим-то смутку тепер не розсипать
Сміхом років далеких отих.
Відцвіла запашна моя липа,
Солов'їний світанок затих.

1924

РУСЬ РАДЯНСЬКА

Той ураган промчав. Нас мало уціліло.
Нема вже багатьох товаришів.
Вернувся знов я в край осиротілий,
В якому вісім літ не жив.

Кого покликать? З ким же поділиться
Сумною радістю, що я лишивсь живим?
Тут навіть і вітряк — ця дерев'яна птиця,—
Дрімаючи, стоїть з крилом одним.

Я незнайомий тут усім,
Не пізнає і той, хто міг пізнати.
І там, де був раніше отчий дім,
Лежить дорожній пил та попіл сіруватий.

Життя ж кипить.
Повз мене по стежках
І молоді, й старі ідуть, як завше,
Та нікому вклонитись, шапку знявши,—
Я приятні не бачу в їх очах.

І в голові рояться думи від зажури:
О краю мій!
Невже це тільки сни?
Я ж тут для всіх неначе пілігрим похмурий
Бог знає із якої сторони.

І це ж бо я,
Громадянин села,
Яке лиш тим і буде знамените,

Що тут колись селянка сповила
Російського скандального пііта.

Та чую голос розуму в цю мить:
«Отямся! І відкинь образу,—
Це ж світло ще не бачене горить,
Запалене людьми нового часу.

Вже не юнак за віком ти своїм,
Нова ж бо молодь і пісні співає інші.
Вони, напевно, будуть цікавіші —
Земля вся, не село вже мати їм.

Ой краю мій! Який я став смішний!
Сухий рум'янець схудлі щоки покриває,
І говір земляків мені чужий,
Я й сам як чужоземець в ріднім краї.

Ось бачу я:
До волості селяни
В неділю, як до церкви, всі зійшлись.
Корявим словом вільні громадяни
Гуторять про свою сучасну «жисть».

Вже вечір. Трохи позолоти
Промінням захід на поля поклав,
І ноги босі, як телиці під ворота,
Тополі повтикали вздовж канав.

На милицях солдат з обличчям сонним,
Наморщивши від спогадів свій лоб,
Розповіда поважно, як з Будьонним
Червона Армія відбила Перекоп:

«Вже ми його і так, і сяк лупити,
Буржуя отого... якого у Криму...» —

І клени морщаться, схиливши довгі віти,
І охають жінки в півтемряву німу.

З гори крокує комсомол сільський
І шкварить голосно під перебір баяна
Пісні-агітки Бедного Дем'яна,
І скрізь лунає галас їх дзвінкий.

Оце сім'я?!
Якого ж дідька я
В піснях кричав, що я поет народний?
Тут не потрібна більш поезія моя,
Та й сам я, мабуть, не потрібний тут сьогодні.

Ну, що ж!
Пробач, притулку мій.
Чим прислуживсь тобі — і це мене втішає.
Нехай сьогодні я співець не твій,—
Твоїм я був, як ти страждав, мій краю.

Приймаю все,
До крапельки приймаю.
Я хочу йти відкритим шляхом сам.
Всю душу я віддам і Жовтню, й Маю,
Але своєї ліри не віддам.

Я не віддам її в сторонні руки,
Ні матері, ні другу, ні жоні.
Вона мені лише свої звіряла звуки
Й пісні зворушливі співала лиш мені.

Цвітять же, молоді! І здоровійте тілом!
У вас нове життя й пісень не той потік.
А я в далекий край піду осиротілим,
Бентежну душу втихомиривши навек.

Але й тоді,
Коли на всій планеті
Не буде ворожнечі й зла,
Я не змінюсь
І буду прославлять
Усім еством поета
Великий край землі,
Що гордо зветься «Русь».

1924

†.

* * *

У книзі цій, видавцю милий,
Чуттям новим я віддаюсь,
Збагнути вчусь комуни силу,
Що на диби зметнула Русь.

Хай часом хрипло і невміло
Шептав паперу олівець,
Душа не завжди розуміла
Святковий дзвін людських сердець.

А ти уявою живою
Рядків моїх відчуєш лад;
Не пишуть мовою старою
У тім краю, де влада Рад.

І не осудиш досвід смілий,
Ці спроби звівши нанівець.
Тому так хрипло і невміло
Шептав паперу олівець.

1924

* * *

Відгомонила золота діброва
Беріз веселих словом шелестким.
І журавлі у небі вечоровім
Вже не жаліють більше ні за ким.

Кого жалить? Та ж кожен — подорожній
В цім світі: зайде і полишить дім.
Про всіх, що зникли, марить дика рожа
З широким місяцем над ставом голубим.

Стою самотній на рівнині голій,
А журавлів односить вітер вдаль.
Я повен дум про юність смаглочолу,
Хоча нічого, що пройшло, не жаль.

Не жаль тих літ, які на вітер кинув,
Не жаль душі бузкову рясновить.
В саду пала багаття горобини,
Та не снага когось йому зігрить.

Не обгорять у горобини грона,
Від смаготи не пропаде трава.
Як дерево ласкаво листя ронить,
Так я роню смутні мої слова.

І якщо час із вітровієм в змові
Згребе у жмуток їх, як зайвий біль...
Скажіть ви так... що золотій діброві
Відгомбнілось любо серед піль.

1924

НА КАВКАЗІ

Здавен російський наш Парнас
Країни вабили незнані,
Та над усе дзвенів Кавказ
У загадковому тумані.

Тут Пушкін вірші запальні
Складав години навісної:
«Красуне, не співай мені
Мелодій Грузії сумної».

Тут Лермонтов гасив журу,
Коли писав про Азамата,
Що Казбичу віддав сестру
За скакуна — під сталь булата.

За жовч, ним кинуту в лице,
За вир душі, мов жовті ріки,
Він, як поет і офіцер,
Від кулі друга змовк навіки.

Тут Грибоедов у землі
Лежить, як дань персидській хмарі,
Коло підгір'я в синій млі
Він спить під плач зурни і тарі.

А нині я в оцю безгладь
Прийшов, не знаючи причини:
Над рідним прахом поридать
Чи свій підгледіть час кончини!

Та все одно! Я повен дум
Про потойбічних і великих.
Зціляв їх тут гортанний шум
Долин і рік одвічно диких.

Вони втекли від ворогів,
Втекли від легковірних друзів,
Щоб тут чутніше крок дзвенів
І зір спочив на виднокрузі.

І я сюди пустився в лет
Від зла, від лиха, від богеми.
Бо у мені дозрів поет
Епічної значної теми.

Люблю російських віршів жар.
Є з Маяковським ще відомі.
Та він, їх перший штабс-маляр,
Співа про корки в Моссільпромі.

І Ключев, ладозький дячок,
Не вірші — ветха кацавейка.
Я вголос прочитав рядок,
І в клітці здохла канарейка.

Всіх інших нічого й лічить,
Хай під холодним сонцем зріють.
Паперу навіть забруднить
І то як слід вони не вміють.

Кавказе, ти мені простиш,
Що їх згадав я ненароком.
Навчи ти мій російський вірш
Кизилівям буяти соком.

Щоб, до Москви прибувши знов,
Рядками славної поеми
Нудьгу я в серці поборов
І відцурався від богеми.

Щоб міг я в рідній стороні
В прощальний час твердить одної:
«Красуне, не співай мені
Мелодій Грузії сумної».

1924

БАЛАДА ПРО ДВАДЦЯТЬ ШІСТЬ

*З любов'ю
прекрасному художникові
Г. Якулову*

Серцем, поете,
Співай!
Синій ситець повив
Небокрай.
Рокіт моря доносить
Вість:
Їх було
26.

26 їх було,
26.
Не засипле пісок,
Не роз'їсть
Тих могил,
Де розстріляні всі
На 207-й
Версті.

Там, за морем, гуляє
Туман.
Глянь, піднявся з піску
Шаумян.
Над пустелю — кістлявий
Стук.
Он іще 50
Рук

Показали плісняву
Кість.
26 їх було,
26.

Чи у грудях простріл,
Чи в боку,
Промовляють:
«Нам час до Баку —
Ми поглянемо,
Поки туман,
Як живе
Азербайджан».

.
.

Місяць динею
Котиться вниз.
Хвилі в море
Відгонить бриз.
В ніч таку вони йшли
На загин:
Розстріляв їх
Англійців загин.

Комунізм —
Знамено свобод.
Ураганом скипів
Народ.
На імперію стали
Вряд
І селяни,
І пролетаріат.

Там, в Росії,
Підняв свій бич

На дворянство
Суворий Ілліч.
А на Сході, катам
На злість,
Їх було
26.

Не забудеться нам
Повік
Той лихий
18-й рік.
Звідусюди
Буржуй і пан
Обстрілювали
Азербайджан.

І комуну удар
Спіткав.
Не встояв цей край —
Упав,
Та страшніша для всіх
Була вість
Почути
Про 26.

У блискучі піски,
Як лоск,
Повезли їх
За Красноводськ.
Хто від шаблі
Чи кулі в виску —
Всіх поклали на жовтім
Піску.

26 їх було,
26.

Не засипле пісок,
Не роз'їсть
Тих могил,
Де ростріляні всі
На 207-й
Версті.

Там, за морем, гуляє
Туман.
Глянь, підвівся з піску
Шаумян.
Над пустелю — кістлявий
Стук.
Он іще 50
Рук
Вилізають, здолавши
Злість.
26 їх було,
26.

.

Ніч сьогодні немов
У вінку.
Їхні тіні встають
Над Баку.
Тіней тих над Баку
26.
Хай ця пісня про них
Розповість.

То не вітер шумить,
Не туман.
Чуеш, як промовля
Шаумян:
«Джапарідзе,
Чи я осліп,

Глянь: в руках робітничих
Хліб.
Нафта — чорна,
Мов кров землі.
Паровози кругом...
Кораблі...
В кораблях, поїздах —
Бачу я —
Наша зірка червона
Сія».

Джапарідзе йому:
«Так і є.
Все це сили мені
Надає.
Певно, взяв робітничий
Клас
Цупко в руки свої
Кавказ.

Місяць динею
Котиться вниз.
Хвилю в море
Відгонить бриз.
В ніч таку ми пішли
На загин.
Розстріляв нас
Англійців загін».

Комунізм —
Знамено свобод.
Ураганом скипів
Народ.
На імперію стали
Вряд
І селяни,

І пролетаріат.
Там, в Росії,
Підняв свій бич
На дворянство суворий
Ілліч.
А на Сході, катам
На злість,
26 їх було,
26.

.

Ніч поволі синіє,
Зника.
Рідних тіней говірка
Змовка.
Хто з пробитим чолом,
Хто з грудьми
Повертався
До Ахч-Куйми...

Серцем, поете,
Співай!
Синій ситець повив
Небокрай...
Рокіт моря доносить
Вість:
26 їх було,
26.

1924

СУЧИЙ СИН

Знов шумлять, як у лузі ромашки,
Незабутньої юності дні —
І згадав я собаку-дворняжку,
Що була тоді другом мені.

Нині юність моя відшуміла,
Ніби клен під шаленістю бур,
Та згадалася дівчина в білім,
Пеф, якій листоношею був.

Милу дівчину має не всякий,
Я ж, мов пісню, її покохав,
Бо не брала вона у собаки
Записок, що в нашійник я клав.

Не читала їх мила дівчина,
І незнаний їй почерк був мій,
Та про щось за ставком, де калина,
Часто мріяла в тиші німій.

Настраждавшись, поїхав я з дому,
Без надій на жаданий одвіт...
Через роки... поетом відомим
Я вернувся до рідних воріт.

Та собака давно одубіла,
Але, з полиском шерсті в ту ж синь,
Своїм гавканням ошалілим
Стрів мене молодий її син.

Нене рідна! Яка ж бо схожість!
Знов роз'ятрилась рана душі.
Наче юність вернула ця болість,
І хоч знову цидулки пиши.

Хай та пісня знов серце хвилює!
Та не гавкай, мій любий! Стривай!
Хочеш, пес, я тебе поцілую
За пробуджений в серці май?

Поцілую, притиснувшись тілом,
І, як друзі, увійдемо в дім...
Я кохав колись дівчину в білім,
А тепер я люблю в голубім.

1924

* * *

Дім низький з голубими вікнами,
Чи забуду тебе я коли?
Бачу надто близькими й привітними
Давні роки, що в тінь відійшли.

Все мені ще й сьогодні сниться
Наше поле і синявість плес
Під покровом сіренького ситцю
Цих убогих північних небес.

Милуватися вже я не вмію
Та й не хочу пропасти в глуші,
Тільки, мабуть, навіки лелію
Ніжну тугу в російській душі.

Сивих я полюбив журавлів
З їх курликанням, повним печалі,
Бо в просторах порожніх полів
Вони ситного хліба не знали.

Тільки й знали, що зелень і цвіт,
Верболози, криві та безлисті,
Та погрози в розбійному свисті,
Від яких можна легко зомліть.

Щоб хотів розлюбити свій дім,
Все одно неспроможний навчиться,
І під цим дешевесеньким ситцем,
Рідний краю, ти в серці моім.

Тим-то днями близькими й привітними
Віють роки, що вже відцвіли...
Дім низький з голубими вікнами,
Чи забуду тебе я коли?

1924

СТАНСИ

Присвячується П. Чагіну

Про свій талант
Я дуже добре знаю.
Пісні складати —
Не важкі діла.
Але любов'
До батьківського краю
Мені всю душу
Й серце обпекла.

Писну́ти віршик
Нині всякий може
Про місяць, про дівчат і про зірки...
Та інше почуття
Мене тривожить,
І давлять інші
Череп мій думки.

Я хочу бути співцем
Палким і гідним,
Щоб мною скрізь
Пишалася тепер
Моя земля,
Як спражнім сином рідним,
У штатах молодих СРСР.

З Москви я втік
У розпалі весни:
З міліцією жить
Не маю сили —

За кожен бешкет мій
Вони
Мене у буцегарню
Садовили.

На доброту цих друзів не надійсь,—
В них дуже твердо
Спать на лавці голій
І п'яним голосом
Читати вірш якийсь
Про кліткову канарку
У неволі.

Я вам не кенар!
Я поет!
І не рівня якимось там Дем'янам.
Нехай буваю інколи я п'яним,
Зате далеко
Бачу наперед.

Я бачу все,
Чим дишуть зараз люди,
Що наша ера
Неабияка,
Що ймення Леніна
Шумить, як вітер, всюди
І мислям хід дає,
Мов крилам вітряка.

Крутіться, милі!
Даль яка без меж.
Є що робити
Кожному в країні.
Сідай, Сергію,
Ти за Маркса нині,
Рядків премудрих
Дивний зміст нюхнеш.

Дні, як струмки, біжать
У піняву ріку,
Пливуть міста в огнях,
Подібні зоревію.
В Москві недавно був,
А зараз ось, в Баку,
Вже Чагін розкрива
Нам промислів стихію.

«Дивися,— каже він,—
То ж краще від церков
Ці вишки,
Що фонтани в вись підносять.
З нас привидів містичних, певне, досить.
Ти покажи, поет,
Свою живу любов».

На морі нафта,
Мов персидський килим,
І вечір зорями
Усіяв неба шир.
І я клянуся
Серцем ніжнокрилим,
Що ліхтарі в Баку
Ясніші зір.

Я повен дум про індустрійну міць,
Я чую голос сил людських сьогодні.
З нас досить тих світил,
Що у безодні,—
Вберем же землю
В сяйво блискавиць!

І сам собі
Я мовлю в нетерпінні:

«Прийшла пора
І нам з тобою теж,—
Сідай, Сергію,
Ти за Маркса нині,
Рядків премудрих
Дивний зміст нюхнеш».

1924

РУСЬ ВІДЖИВАЮЧА

Не все ми зрозуміти спромоглись,
Звитяги ленінської діти,
І нинішніх пісень
Співаєм, як колись
Зуміли нас баби й діди навчити.

О друзі!
У веселій метушні
Як журба в краю з таким розколом!
Мабуть, того так хочеться й мені,
Холоші закасавши,
Мчать за комсомолом.

Я б за журбу відсталих не винив,
Ну де ж таки старим
За молодими гнатись!
Вони незжатим житом серед нив
Лишились догпивать і обсіпатись.

Адже й мене,
Хоч я ще не зістарівсь,
А вже на гній прирік життя закон.
Чи не тому в шинку струна гітари
На мене навіва солодкий сон?

Розвій, гітаро,
Ці сумні думки!
Заграй, циганко, ти мені такої,
Щоб я забув отруєні роки,
Коли не знав ні ласки, ні спокою.

Радянську владу я виню,
Моя душа тому від неї плаче,
Що світлу молодість мою
В борні людській я не побачив.

Що бачив я?
Я бачив тільки бій,
Та замість пісні
Чув я канонаду.
Чи не тому я по планеті цій,
Як божевільний, бігав до упаду?

Все ж я щасливий.
Серед злив
Захоплення я виніс незабутнє.
В золототканий цвіт повив
Співцеву долю шторм могутній.

Я не нова людина!
Що й казати?
Одна нога — в минулому, без руху,
І, прагнучи догнати сталеву рать,
Сковзнувши, падаю на другу.

Та є в нас інші люди.
Ті
Від гніту зовсім отупіли.
Вони — як висівки пусті
Серед подій незрозумілих.

Я в очі їхні заглядав,
Що, мов коров'ячі, байдужі
Поміж буденних мирних справ,
Іх кров — як пліснява в калюжі.

Не зачіпайте каламуть,
Бо сморід буде небувалий.
Вони самі в собі помруть,
Зотліють, ніби лист опалий.

А є й такі,
Що вірять в світлу днину
І боязко зорять у майбуття.
Живіт свій чухаючи й спину,
Вони говорять про нове життя.

Я слухаю. Почути хочу сам,
Про що міркує люд села убогий:
«Радянська влада до вподоби нам...
Тепер би ситчику та цвяхів трохи...»

Як мало просять ці бородачі,
Що їли тільки хліб та бараболю.
Чому ж я часто лаюся вночі,
Картаючи зрадливу долю?

Я заздрю тим,
Що провели життя в бою,
Хто за ідею світлу бивсь до краю.
А я, згубивши молодість свою,
Тепер ніяких спогадів не маю.

Яка ганьба!
Я надто низько впав!
Зайшов я в суточки вузькі далеко.
Я ж дати міг
Не те, що дав,
Що жартома давалось легко.

Розвій, гітаро,
Ці сумні думки!

Заграй, циганко, ти мені такої,
Щоб я забув отруені роки,
Коли не знав ні ласки, ні спокою.

Я знаю, не втопить журби в вині
І не зцілить душі
Самотністю й відколом.
Мабуть, того так хочеться й мені,
Холоші закасавши,
Мчать за комсомолом.

1924

ЛИСТ ДО ЖІНКИ

Ви пам'ятаєте,
Все пам'ятаєте,
Як я стояв
Біля стіни в тіні;
Схвильовані, ви почали не лаяти,
А кидати свій гнів
В лице мені.

Ви говорили:
Нам пора розстатись,
Бо вимучило вас
Мое дурне життя,
І вам тепер пора за діло братись,
Мені ж —
Униз котитись без пуття.

Кохана!
Так, мене ви не любили.
Не знали ви, що повз людські серця
Я пролітаю, наче кінь у милі,
Захеканий під шпорами гінця.
Не знали ви,
Що в димну пелену
Мене повито буревієм,
Того і мучуся, що не збагну —
Куди виносять нас події.

Віч-на-віч ми,
В очах туман.
Лише з віддалин бачиться велике.

Коли лютує океан,
То кожен корабель — каліка.

Земля — це корабель!
І нам
Тепер побачилось незвичне —
Крізь бурю за новим життям
Хтось спрямував її велично.

Велика палуба, хто з нас, простих,
На ній не падав, не блював, не злився?
Іх мало, з досвідом отих,
Кого не збила хитавиця.

Тоді і я
Під дикий шум,
Збагнувши всю свою роботу,
Спустився в корабельний трюм,
Лише б не бачити блювоту.

Той трюм — шинок.
Щоб від журби
Мені за кимось не занити,
Схилився над вином, аби
В чаду, в хмелю
Себе згубити.

Кохана!
Знав: катую вас,
Помітивши в очах
То сум, то спалах,—
Я перед вами напоказ
Розтрачував себе в скандалах.

Але не знали ви,
Що в димну пелену
Мене повито буревієм,

Того і мучуся,
Що не збагну,
Куди виносять нас події...

.

Тепер літа пройшли.
І юність — давнина.
Думки не ті, вже відчуваю втому.
Гукаю з-над святкового вина:
Хвала і слава стерновому!

Сьогодні я
Розніжився чомусь.
Згадав, що поміж нами відбувалось.
І ось тепер
Я вам сказати мчусь,
Яким я був
І що зі мною сталося!

Кохана!
Слід признатися мені:
Я вник падінь, стежинок блудних.
Тепер в радянській стороні
Я найшаленіший попутник.

Я вже не той,
Що в ті літа.
Минуле збереже
Надовго пам'ять наша.
За прапор вільності
Та світлого труда
Ладен іти хоч до Ла-Манша.

Тож вибачте...
Я знаю: ви не та —
Ви живете
З серйозним чоловіком,

Вам не потрібна давня суєта
І я вам
Не потрібен вже довіку.

Живіть,
Як та зоря, що зайнялась,
Оновленим життям спасенні.
З привітом,
Пам'ятає завжди вас
Знайомий ваш

Сергій Єсенін

1924

ПОЕТАМ ГРУЗІЇ

Раніш писали
Ямби та октави.
Класична форма
Вмерла назавжди.
Та в наш величний
Вік яскравий
Я знов схопив
Її за повід.

О земле мила!
Дальня сторона!
Грузинські поміж скелями дороги,
Де місяць в очі
Лле струмки вина,
В глибокі очі,
Мов блакитні роги.

Поети Грузії!
Згадав я нині вас.
Хай сяє щастя вам
У цей привітний час!

Чутливі душі,
Друзі по перу,
Кипіння рік
Словесних, гарячкових,
Я вас люблю,
Як буряну Куру,
Люблю в бенкетах і розмовах.

Я — ваш північний друг
І брат!
Поети — всі одної крові.
І сам я, мабуть, азіат
У вчинках, помислах
І слові.

Ось тим-то
В дальній стороні
Ви дорогі
Й близькі мені.

Віки все змелють,
Дні минуть
І, мов струмки,
В один потік зіллються.
Й, вивчаючи країни путь,
Історики над чварами всміхнуться.

І скажуть:
В безвісті віків
Є всякі знахідки й прикмети...
Сварились люди всіх країв,
Але дружили скрізь поети.

Засвідчує
Найкращий знак:
Поет поетові —
Кунак.

Самодержавний
Гніт Русі
За горло брав усіх усюди.
Ми з ним покінчили —
І всі
Тепер зітхнули вільно люди.

І всякий з нас у ріднім краї
Своїм мотивом гомінким
Тепер по-своєму співає,
Чуттям охоплений палким.

Ось він —
Здобуток боротьби:
Тепер ми більше
Не раби.

Поети Грузії,
Згадав я нині вас.
Хай сяє щастя вам
У цей привітний час!..

Чутливі душі,
Друзі по перу,
Кипіння рік
Словесних, гарячкових,
Я вас люблю,
Як буряну Куру,
Люблю в бенкетах і розмовах.

1924

ЛИСТ ВІД МАТЕРІ

То що ж мені
Тепер їй написати?
Які тепер
Їй висловить жалі?
Ось він, той лист,
Що надіслала мати,
Лежить переді мною
На столі.

Вона в нім пише:
«Із далечини
Приїдь, як можеш,
На святки додому,
Купи хустину,
Батькові — штани,
Така в нас бідність,
Що не дай нікому.

Безпутне в тебе, синку,
Ремесло.
Ти подружив
Зі славою лихою.
Їй-богу, краще вже б тобі
Було
Ходити в полі за сохою.

Стара я стала,
Немічна якась,
А був би дома, сину,
Ти з початку,
Була б тепер
Невісточка у нас,

І на нозі
Гойдала б я внучатко.

А ти дружину
Іншому віддав,
Дітей по світу
Розгубив юрбою.
І без сім'ї,
Без рідного гнізда
У п'яний вир
Поринув з головою.

Що сталося з тобою,
Сину мій?
Ти ж був такий покірний,
Соромливий.
І говорили всі наперебій:
Який Єсенін Олександр
Щасливий!

В тобі надії наші
Не збулись.
Тим на душі
Все тяжче і все гірше,
Що батько марно
Сподівавсь колись,
Щоб ти за вірші
Грошей брав побільше.

Хоч скільки б ти
Не взяв,
Іх не пришлеш ти в дім,
І через те
Слова так гірко ллються,
Що знаю я
На досвіді твоїм:
Поетам гроші не даються.

Безпутне в себе, синку,
Ремесло.
Ти подружив
Зі славою лихою.
Ій-богу, краще вже б тобі
Було
Ходити в полі за сохою.

Тепер суцільний сум,
Живем, як у півтімі.
Немає в нас коня.
Якби ж не йшов ти з дому,
Було б усе
І при твоїм умі —
Пост голови, либонь,
Волвиконкому.

Жилося б сміливіш,
Ніхто б нас не тягнув,
Та й ти б не знав
Ні втоми, ні мороки.
Навчила прями б
Я твою жону,
А ти б, як син,
Покоїв наші роки».

.

Я мну в руці листа,
Я поринаю в жах.
Невже безвихідь
На шляхові заповітнім?
Та все, що думаю,
Я розповім в рядках,
Я розкажу
В листі одвітнім...

ВІДПОВІДЬ

Старенька матінко,
Живи, як ти живеш.
Я ніжно згадую
Твою любов неугасну.
Та тільки ти
Ні краплі не збагнеш,
Чим я живу,
Що думаю всякчасно.

У вас тепер зима.
І місячної ночі,
Я знаю, ти
Помислиш не одна,
Немовби хтось
Черемхою тріпоче
І осипає
Снігом край вікна.

Матусю!
Як заснути в заметіль?
У димарі вітри
Так тужно завивають.
Схотів лягти,
А бачиш не постіль,
Вузьку труну,
І в ній тебе ховають.

Неначе тисяча
Гундосливих дячків,
Співа вона, голосить —
Клята хуга!

І сніг ляга
Кружками п'ятчків,
І за труною
Ні жони, ні друга!

Я над усе в житті
Весну люблю.
Люблю розлив
З його стрімким потоком,
Де кожній трісці,
Ніби кораблю,
Такий розгін,
Що не окинеш оком.

Лиш ту весну,
Що над усе люблю,
Я революцією гордо
Називаю!
За нею
Вболіваю і терплю.
Її одну
Зову я і чекаю!

Та ця холодна
Й капосна планета!
Її і Сонцем-Леніним
Нелегко розтопить!
Тому
З душею хворою поета
Пішов бродяжить я,
Бешкетувать і пить.

Та буде час,
Він прийде, ненько мила!
Вона настане, бажана пора!

Немарно ми
Коло гармат присіли:
Хто коло зброї,
Хто коло пера.

Забудь про гроші ти,
Забудь про все.
Яка мізерність!
Маятня постійна!
Таж не корова я,
Не кінь я, не осел,
Щоби мене
Виводили із стійла!

Я вийду сам,
Коли настане час,
Коли пальнуть
Над світом буде треба,
Тоді вернусь
І все куплю для вас:
Штани для батька,
Хусточку для тебе.

А поки — заметіль,
І тисяччю дячків
Квилить вона, голосить —
Клята хуга.
І сніг ляга
У формі п'ятачків,
І за труною —
Ні жони, ні друга.

КВІТИ

I

Шепочуть квіти — прощавай,
Схиляючи голівки низько.
Ти в снах лише побачиш близько
Лани кохані, отчий край.

Ну що ж, хороші! Ну то й що ж!
Я бачив вас, я землю знаю
І цю нову могильну дрож
Як ласку й любові приймаю.

II

Весняний вечір. Синій час.
Ну як же не любити вас?
Як слів привітних не знайти?
Я з вами випив би на «ти».

Шуміть, левкой і резеда.
З душею сталася біда,
З душею скоїлась біда.
Шуміть, левкой і резеда.

III

Дзвіночку милий? Ти чи ні
Все дзвониш піснею мені,
Що волошки її очей
Десь загубились між людей?

Доволі пісні! Пожалій!
І так вогонь в душі моїй.
Як римою до слова «знов»,
Прийшла вона, моя любов.

IV

Квітки мої! Не всякий зна,
Що серцем я промерз до дна,
Не всякий холод цей у нім
Розтопить вогником своїм.

Не всякий спритністю долонь
Спіймати зможе долю злую.
Немов метелик на вогонь,
Лечу — і полум'я цілую.

V

‘Я квітів не люблю з кущів,
Не називаю їх квітками.
Хоча й торкнувся до них вустами,
Та не знайду пестливих слів.

Я квітку ширю ту люблю,
Що в землю коренем вростає.
Вона одна лиш нагадає
Волошку з півночі мою.

VI

На горобині теж квітки,
Квітки, що провіщають грона.
На землю їх вона обронить,
Мов град, багряні ягідки.

Вони не ті, що на землі,
У горобини інші квіти,
Вони, як тіло, мусять жити
Ділимі в предковичній млі.

VII

Любов моя! Прости, прости,
Пройду повз тебе — сум огорне.
Мені за все миліша ти,
Як те, що в світі неповторне.

О, неповторні ти і я.
Помрем — і прийдуть інші люди.
Та все ж вони такі не будуть —
Я вже не твій, ти не моя.

VIII

Скажіть же квіти — прощавай,
Голівки посхилявши низько,
Що тільки в снах побачу близько
Ії лице, коханий край.

Ну що ж! Хай буде тільки в снах,
Я іншим вражений цвітінням,
І через те з благословінням
Прославлю землю у піснях.

IX

А люди що — не цвіт весни?
Відчуй це, мила, і збагни.
Не пустодзвін мої слова.
Як гнеться маківка стеблиста.
Моя для тебе голова
Чи не троянда золотиста?

Наш цвіт і в жарі в холоди
Повзе і ходить — хто куди!

Х

Я бачив, як ходили квіти,
І в чулім серці зникло зло,
Коли дізнався, що на світі
У Жовтні все оте було.

Зіткнулись квіти одне з одним,
І цвіт червоний не тремтів,
Іх більш лягло в снігу холоднім,
Та в поединку благороднім
Вони зітерли всіх катів.

ХІ

О Жовтню мій!
До болю жаль
Червоних квітів, що не стало.
Красу троянди ріже сталь,
Та все ж я не боюся сталі.

Ходячі квіти, цвіт землі!
І сталь під силу їм здолати,
Зі сталі зроблять кораблі,
Зі сталі вибудують хати.

ХІІ

І через те, що я збагнув,
Що світ мій не чернеча схима,
Цей вірш я думкою натхнув,
Що все на світі повторимо.

І через те, що я пісням
Не пошкодную сили й хисту,
Я милій голову віддам,
Немов троянду золотисту.

ПЕРСИДСЬКІ МОТИВИ

* * *

Затяглась моя колишня рана —
Не тривожать серце п'яні дні.
Синіми квітками Тегерана
Іх лікую нині в чайхані.

Сам хазяїн хитро позирає —
Хай в Росії знають чайхану! —
Налива мені міцного чаю
Й про горілку забува міцну.

Ти мене частуй не дуже ревно.
Є троянди й у твоїм саду.
Бо ж мені моргнули недаремно
Очі, що відкинули чадру.

Ми в Росії молодим дівчатам
Зроду не куємо ланцюгів.
Без грошей вчимося цілуватись,
Без лукавства, бійок і ножів.

Ну, а цій, що всіх чарує станом,
В кого зорі світяться з-під вій,
Подарую шаль із Хоросана
Ще й ширазький килим дорогий.

Гей, хазяїн, лий міцного чаю!
Тільки правду я тобі повім.
Я за себе ще відповідаю,
А за тебе вже не відповім.

І на двері не дивись так ревно.
Все одно є хвіртка у саду...
Бо ж мені моргнули недаремно
Очі, що відкинули чадру.

1924

Шагане ти моя, Шагане!
Може, тим, що я півночі житель,
Я тобі заспіваю про жито,
Що при місяці хвилі жене.
Шагане ти моя, Шагане!

Може, тим, що я півночі житель,
Що там ночі ясніші в сто раз,
Хоч який мальовничий Шіраз,
Та щоб гірша Рязань — не кажи ти.
Може, тим, що я півночі житель.

Я тобі заспіваю про жито —
Це від нього мій чуб золотий,
Скільки хочеш круг пальця обвий,
Я від болю не буду тужити.
Я тобі заспіваю про жито.

Що при місяці хвилі жене —
З моїх кучерів ти здогадайся.
Люба, хочеш — жартуй, усміхайся,
Та не згадуй про жито хмільне,
Що при місяці хвилі жене.

Шагане ти моя, Шагане!
Там, на півночі, дівчина гожа,
Що на тебе точнісінько схожа,
Може, згадує зараз мене...
Шагане ти моя, Шагане!

1924

* * *

Ти сказала, що Сааді
Тільки в перса цілував.
Почекай ти, бога ради,
Я навчусь любовних справ.

Ти сказала — є в корані
Заклик: «Ворогові мсти!»
Ну, а я ж бо із Рязані
Я знать не міг цього, як ти.

Ти співала: «За Євфратом
Ружі кращі за дівчат».
Був би, мила, я багатим,
Пісню б склав на інший лад.

Я порізав би ті квіти,
Адже мрію про одне —
Щоб була найкраща в світі
Ти єдина, Шагане.

Не страхай же Магометом —
Не боюсь його тенет.
Народився ж я поетом,
То й цілуюсь, як поет.

1924

Не бував я зроду на Босфорі,
Не питай про те, який він є.
Я в твоїх очах побачив море,
Що вогнем блакитним виграє.

У Багдад не йшов я з караваном,
Не возив шовків туди і хни.
Нахились своїм красивим станом,
На колінах дай побачу сни.

Що́ для тебе — скільки не проси я,
Хай би те розтануло в імлі,—
Що в далекім імені — Росія —
Я поет, відомий на землі.

У моїй душі дзвенить тальянка,
Гук нічний під місяцем зрина.
Чи тебе ж не вабить, персіянку,
Голуба далека сторона?

Я сюди приїхав не з розпуки,—
Ти, незрима, покликом була.
Твої ніжні лебедині руки
Обвивали, наче два крила.

Я давно шукаю супокою,
І, хоч милий днів моїх розмай,
Щось таке, непойняте журбою,
Розкажи про свій веселий край.

Заглуши в душі печаль тальянки,
Свіжих чарів подихом напій,
Щоб забув я образ росіянки,
Не тужив і не зітхав по ній.

І хоча не був я на Босфорі —
Все одно він мариться мені,
Бо в очах твоїх, неначе в морі,
Голубі спалахують вогні.

1924

Вечір світлом шафрановим висне,
Пробігають троянди між трав.
Дорога, заспівай мені пісню
Ту, що зроду Хайям не співав.
Пробігають троянди між трав.

Сяйвом ночі Шіраз осіянний.
Зорі й місяць заводять танок.
Під чадрою дарма персіяни
Держать ниші дівчат і жінок.
Сяйвом ночі Шіраз осіянний.

Чи від спеки вони повгасали,
Свого тіла ховаючи мідь?
Чи тому, щоб їх дужче кохали,
Не бажають лицем засмагліть,
Свого тіла ховаючи мідь?

Із чадрою не варто дружить,—
Не забудь ти цю заповідь, мила.
Мало в світі нам випало жить,
Мало радість нас тішила й гріла.
Не забудь ти цю заповідь, мила.

Освітили і те, що й негоже,
Твої очі промінням тепла.
І ховать не годилося б, може,
Вроду щік і ясного чола.
Як їх мати природа дала.

Пробігають троянди між трав.
Серце ж тягне до рідного краю.
Сам я, мила, тобі заспіваю
Те, що зроду Хайям не співав...
Пробігають троянди між трав.

1924

1.

* * *

Простір прозорий і синій.
Вийду в гущавини цвіту.
Йду подорожнім по світу
І не дістанусь пустині.
Простір прозорий і синій.

Лугом іду, як садом.
Всюди — цвітіння дике.
Млосної повен відроди
Погляд чарують гвоздики.
Лугом іду, як садом.

Шелест, чи шерх, чи шепіт —
Ніжність, як пісня Сааді.
В місячній жовтій принаді
Погляд уловлює трепет.
Ніжність, як пісня Сааді.

Голос пері пролине,
Тихий, як флейта Гасана.
В ласках жагучого стану
Втрат і тривоги — ні краплини.
Тільки є флейта Гасана.

Ось він, талан жаданий
Тих, що в путі пристали.
Вітер пахкий, духмяний
П'ю я сухими вустами.
Вітер пахкий, духмяний.

1925

* * *

Світить місяць золотом своїм,
Запах олеандра і левкоя.
Хороше бродить серед спокою
У ласкавім краї голубім.

В далині далекій там Багдад,
Де жила й співала Шахразада.
Нині їй чужа земна відрада.
Віддзвенів давно співучий сад.

Привиди земних далеких днів
Поросли могильною травою.
Ти ж не прислухайся до мерців,
Не схиляйся, мандрівче, головою.

Як навколо гарно — озирнись:
Цвіт троянди губи так і манить.
З ворогом лиш в серці примирись —
І тебе блаженством ошафранить.

Жить — так жить, любити — то й кохатись.
В сяйві місячнім цілуйсь, гори і млій,
А як хочеш мертвим поклонятись,
То живих тим сном труїть не смій.

Це співала й Шахразада срібно,—
Так повторно скаже й листя мідь.
Тих, кому нічого не потрібно,
Тільки можна в світі пожаліть.

1925

В Хоросані є чудові двері,
Де в трояндах росяних поріг.
Там живе хороша, мрійна пері.
В Хоросані є чудові двері,
Я ж ті двері відчинить не міг.

У руках моїх задосить сили,
В кучерях є золото і мідь.
Голос пері лагідний і милий.
У руках моїх задосить сили,
Та дверей не міг я відчинить.

Тож нащо мені тепер відвага,
І кому співати в час оцей?
Перестала ревнувати Шага,
Й відчинити я не міг дверей.
Тож нащо мені тепер відвага?

Вже пора мені вертати в Русь.
Персіє! Невже тебе лишаю?
Чи навик з тобою розстаюсь?
Із журби до батьківського краю
Вже пора мені вертати в Русь.

Будь щаслива, пері, будь щаслива!
Хай ті двері я не відчинив,
Ти дала страждання чарівливе,
Щоб не стих ніде про тебе спів.
Будь щаслива, пері, будь щаслива!

1925

* * *

Батьківщино голуба Фірдусі,
Вже повік забудь не зможеш ти
Погляду ласкавого уруса
І очей замріяно-простих,
Батьківщино голуба Фірдусі.

Ти хороша, Персіє, я знаю,
Та хоч як трояндами палай,—
В смолоскипах їхніх оживають
Спогади про мій далекий край.
Ти хороша, Персіє, я знаю.

Я сьогодні п'ю останній раз
Пахощі п'янки, пеначе брагу.
І твій голос, люба моя Шага,
В цей важкий, гіркий розлуки час
Чую нині я останній раз.

Чи тебе коли я призабуду?
І в довічних мандрах у своїх
І близьким, і незнайомим людям
Розповім про твій веселий сміх.
Я тебе до смерті не забуду.

Я за тебе зовсім не боюсь,
Та на всяк випадок залишаю
Пісню про мою кохану Русь:
Заспіваєш — то й мене згадаєш,
І тобі я в пісні відгукнусь.

1925

* * *

Буть поетом — невеселе діло.
Значить це, як правди не порушить,
Рубцювать своє тендітне тіло,
Кров'ю серця тішить інші душі.

Буть поетом — це співать про волю,
Де билинка кожна стане звісна.
Соловей співа — не чує болю,
В нього все одна й та сама пісня.

Канарейка з голосу чужого
Лиш бряжчить — душі немає в неї.
Світ чекає слова запального,
Жаба й та виспівує своєї.

Магомет перемудрив кораном,
Заказавши брати чарку в руки.
Ось чому поет не перестане
Пить вино, йдучи на вірні муки.

Як поет іде навстріч коханій,
А кохана з іншим ділить ложе,
Трунком животворним осіяний,
Він у серце їй не всадить ніжик.

А в жару ревнивої відваги
Насвистить, прямуючи додому:
«Ну то й що ж, загину, як бродяга,
На землі нам і таке відоме».

1925

Милі руки — лебеді немов —
Ніжно в чуб мій золотий пірнають.
Всі на цьому світі про любов,
Як багато літ тому, співають.

Був і я колись таким співцем
І тепер про це співаю знову.
Тож і віє теплим вітерцем
Пройдіть любов'ю, ніжне слово.

Як спустошить душу всю любов,
Золотим уламком серце стане,
Тільки пісню, як не грає кров,
Не зігріє місяць Тегерана.

Я не знаю, як життя прожить:
Чи згорить в палких обіймах Шаги,
Чи під старість трепетно тужить,
Що в моїх піснях нема відваги?

У всього ж бо є своя хода:
Що приємно бачити, що — чути.
Коли перс пісні не так склада —
Значить, він не міг шіразцем бути.

Про мої ж оці пісенні вірші
Людам так кажіть, без зайвих слів:
Він співав би краще і ніжніше,
Коли б пару лебедів не стрів.

1925

«Чом проміння тьмяне місяць сіе
На сади і мури Хоросана?
Наче я ходжу в полях Росії
Під покровом сивого туману»,—

Так вночі спитав я, люба Лало,
Мовчазливих кипарисів нині.
Та їх рать ні слова не сказала,
Гордо звівши чола в небо сине.

«А чому так сумно місяць світить?» —
Квітів я спитав цієї ночі.
«Відчувай,— мені сказали квіти,—
По журбі троянди, що шепоче».

Пелюстками ружа розплескалась,
Пелюстками тихо прошептала:
«З іншим Шагане твоя втішалась,
Іншого жагуче цілувала.

«Той урус,— казала,— не помітить...
Серце — пісня, їй — життя і тіло».
Ось від чого тьмяно місяць світить,
Ось чому печально сплотнілий.

Бачив зрад багато він щонічно,
Сліз і мук, хто ждав їх, хто не хоче.

.

Все ж благословенні будьте вічно
На землі ясні бузкові ночі.

1925

* * *

Голуба та ще й весела сторона.
Честь моя і пісня — річ одна.
Вітре з моря, тихше повівай —
Соловей троянду кличе в гай.

Глянь, троянда хилиться і гнеться,
Пісня ця у серці відгукнеться.
Вітре з моря, тихше повівай —
Соловей троянду кличе в гай.

Ти дитя — для всіх це не секрет,
Та і я, хіба ж я не поет?
Вітре з моря, тихше повівай —
Соловей троянду кличе в гай.

Люба серцю Геліє, прости.
Безліч буде ще троянд рости.
Безліч їх схиляється і гнеться,
Та одна лиш серцем усміхнеться.

Усміхнімось разом — я і ти —
За веселі й голубі світи.
Вітре з моря, тихше повівай —
Соловей троянду кличе в гай.

Голуба та ще й весела сторона.
Хоч життя моє і пісня — річ одна,
Та за Гелію в імлі ночей
Обніма троянду соловей.

1925

КАПІТАН ЗЕМЛІ

Не був ніхто
Керманичем планети,
Нікому й пісня
Не лилась моя.
І тільки він! —
Його рука простерта
Вказала: світ —
Єдиний, мов сім'я.

Мене не заворожить
Гімн герою,
Я не тремчу
Кровопродом жил.
Щасливий,
Що похмурою порою
З ним
Почуттям одним
І дихав я, і жив.

Не те, що ми,
Кому усе так близько,—
Слони
І то здивовані новим:
Став скромний хлопчик
Із Сімбірська
Свого краю
Стерновим.

Шторм вирував,
І в шквал розчистки
Під прикриттям суворих брів

Він, ніжний,
Думав по-марксистськи,
Цілком по-ленінськи
Творив.

Одважний в розумі
І в силі,
Лиш доторкався до стерна,
Щоб об граніт
Дробились хвилі,
Давали простір
Для судна.

Він — капітан,
Керманіч він.
З ним не страшні
Ніякі грози.
Бо з різних зібрана країн
Вся партія —
Його матроси.

Не бійсь,
До моря хто не звик:
У заповітах —
Їхня сила.
На свій ступивши материк,
Запалять
Зоряні світила.

Тоді й поет —
Не я вже, ні,—
Щасливець інший
Поміж вами
Складе пісні
На честь борні
Новими,
Іншими словами.

Він скаже:
«Той лиш був плавцем,
Хто гартував
Борінням душу
Й одкрив для всіх
Кінець кінцем
Ніким іще не знану
Сушу».

1925

МІЙ ШЛЯХ

Життя стає на лад.
Села колишній житель,
Я згадую все те,
Що бачив я в краю.
Поезіє,
Спокійно розкажи ти
Історію мою.

Селянська хата.
Пахне дьогтем збруя,
Божник прадавнішній,
Лампади вогник зблід.
Як хороше,
Що бережу я
Всі відчуття дитячих літ.

Мені дев'ятий.
За вікном хуртеча.
Лежанка, кіт...
Я згадую стокрот:
Бабуся щось мені
Заводила старече
І, позіхнувши,
Свій хрестила рот.

Ревла хуртеча.
Під віконцем
Немовби танцювали мертвяки.
Тоді імперія
Вела війну з японцем,

І всім ввижалися
Хрести віддалеки.

Тоді не знав я
Чорних справ Росії.
Не знав, для чого
І чому війна.
Рязанський рідний степ,
Де ратай жав і сіяв,
Була моя
Країна-сторона.

Лиш чув, як мужики
Не раз когось картали,
У чорта гнули,
В бога і царя.
А їм на те
Лиш посміхались далі
Та наша кольору
Лимонного зоря.

Тоді я вперше
З римою зв'язався.
Запаморочилась
Від неї голова.
І я сказав:
Раз цей свербіж озвався ---
Всю душу вихлюпну в слова.

О роки юності,
Сьогодні ви в тумані.
Казав мені мій дід,
Що так мене любив:
«То все дурниці...
Ну, а вже як манить,—
Пиши про жито,
Більше про кобил».

Мій мозок, музою
В лабети взятий,
Плекав тоді
Надію в таїні,
Що буду я
Відомий і багатий,
В Рязані пам'ятник
Стоятиме мені.

В п'ятнадцять літ,
Закоханий по вуха,
Я мріяв: підросту,
Відгороджусь,
І ця найкраща в світі
Щебетуха
Моєю буде — одружусь.

.

Літа пливли,
Літа міняють лица,—
Ім надають
Нових прикмет.
Сільський той мрійник —
Я в столиці
Найпершокласніший поет.

Відчувши біль
Письменницької скуки,
Пішов блукати я
Між різний люд.
Глухий до стріч,
Байдужий до розлуки,
Вважав я світ клубком облуд.

Тоді збагнув я,
Що для мене Русь,
Що значить слава і Вітчизна.

І в серце те,
Яким журюсь,
Гірка ввіллялася трутизна.

Поет...
На біса це мені..
Без мене є тієї твані.
Нехай я здохну.
Тільки...
Ні,
Не ставте пам'ятник в Рязані!

Росія... Царщина...
Відчай...
Смішна поблажливість дворянства.
Ну що ж!
Приймай, Москва, приймай
Несамовитість хуліганства.

Побачим —
Хто кому на глум!
І з віршів сечею
Забил
В салонний вилощений
Тлум
Рязанська дідова кобила.

Не до смаку?
Так, так, не те —
Подай вам Лоріган,
Алое...
А хліб отой,
Що жерете,—
Його ж ми, звісно, тее...
Гноєм...

Минули ще літа.
В літах таке бувало,
Чого в словах
Не можна передать:
На зміну царщині
В усій красі постала
Могутня робітнича рать.

Поневіряння
Вкрай мене стомили,
І я вернувся
В дім тайком.
Зеленокоса
В спідничині білій
Стоїть береза над ставком.

Ох і береза!
Дивна вся... А груди...
Таких грудей
У жінки не знайти.
З полів везуть облиті сонцем
Люди
Мені назустріч
Жито у скирти.

Не впізнають.
Для них я персхожий.
Якась пройшла,
Не глянувши в мій бік.
І раптом струм
Жарким неясним дрожем,
Здається, спину всю обпік.

Невже вона?
Невже б то не впізнала?
Ну й хай іде
У світ своїх турбот...

Мабуть, без мене
Горя їй немало,—
Немарно так
Стуливсь стражденно рот.

В часи вечірні,
Напустивши кепі,
Аби не видать
Криги з-під повік,
Я йду роздоллям
Скошеного степу
Послухать,
Як дзвенить потік.

Ну що ж?
Раз юність полиша —
Для добрих справ
Пора настала,
Щоб збаламучена душа
Уже дозріло заспівала.
І хай з оновленням села
Мене нова
Наповнить сила,
Як перш до слави
Привела
Російська дідова кобила.

1925

СОБАЦІ КАЧАЛОВА

Подай на щастя лапу, Джім,
Такої лапи я не бачив зроду.
Давай удвох при місяці яснім
Погавкаєм на лагідну погоду.
Подай на щастя лапу, Джім.

Будь ласка, не лижися без пуття,
Зумій одне зі мною зрозуміти:
Не знаєш ти, яке воно, життя,
Не знаєш ти, що варто в світі жити.

Господар твій — чудовий чоловік,
Бувають гості тут завжди привітні.
Й тебе усякий, мабуть, здавна звик
Погладити по шерсті оксамитній.

Ти, пес,— найкрасивіший між собак,
Тобою можна просто милуватись.
Й, нікого не питаючи, отак,
Мов п'яний друг, ти лізеш цілуватись.

Мій любий Джім, серед гостей твоїх
Всіляких, вірю, бачив ти немало.
Але ота, сумніша від усіх,
У гості не заходила, бувало?

Вона ще прийде — знаю достеменно.
Ти їй без мене в очі зазирни
І руку ніжно їй лизни за мене —
В чім винний був і в чім не мав вини.

1925

* * *

Стала синьою, ніжною, тихою
Після бурі країна моя,
І безмежна душа моя дихає
Ніжним запахом меду й троянд.

Я замовк і душею смиренною
Не клянуче минулих подій.
Наче трійкою коней шаленою
Хтось промчав по країні моїй.

Збили пил навкруги. Накопитили.
І пропали під гемонський свист.
А тепер в лісовій обителі
Навіть чути, як падає лист.

Чи дзвінок? Чи то відгомін віхоли?
Груди все заспокійливо п'ють.
Стій, душа, ми з тобою проїхали
Нам призначену буряну путь.

Розберемось у всьому, що вразило
І що сталося в ріднім краю,
Й простимо, де нас гірко образили
За провину чужу і мою.

Що було й не було,— все приймаючи,
На тридцятій весні я збагнув,
Що, в хмільному чаду забуваючись,
Невимогливим в юності був.

Та й дубок молодий, ще без жолудів,
Гнеться теж, як у полі трава...
Ех ти, молодість, буйна ти молодість,
Заповзята шибайголова!

1925

Зоря перегукує зірку,
Димиться вівсяна гладінь —
Згадав, як жилось тобі гірко,
Матусе, зчорніла, мов тінь.

Як перше, виходячи в поле
З незмінним ціпком у руці,
Ти місяця бачиш півколо,
Що плине по сонній ріці.

І думаєш тяжко, я знаю,
В тривозі й журбі заодно,
Що серцем від отчого краю
Твій син одцурався давно.

А потім на цвинтар звертаєш,
Де час, може, й написи стер,
В зітханні сумнім споминаєш
Моїх ти братів і сестер.

Нехай ми росли ножовими,
А сестри росли, як май,
Не хмурся очима живими
І в розпачі рук не ламай.

Доволі скорботи! Доволі!
Пора вже тобі зрозуміть —
І яблуні чують болі,
Втрачаючи листя мідь.

Так рідко нам дано радіти,
Як бачить весняну зорю.
Ніж гниллю обтяжувать віти,
Я краще на вітрі згорю.

1925

Синій травень. Теплінь зорева.
Хвіртка тихо не скрипне в тумані.
Ніжно й терпко полин повіва,
Спить черемха в накидці духмяній.

У віконне окрилля вночі
Крізь шибки і мереживні штори
В'яже місяць, проміння лючи,
На підлозі квітчасті узорі.

Наша чиста світлиця — сумна.
Небо синіми зорями квітне.
Наче пам'ять про друга ясна,
Все життя мені миле й привітне.

Ніч буяє у піні садів,
І, весняні напруживши сили,
Місяць хоче, щоб кожен тремтів
Од чутливого слова «милий».

Тільки в це першоцвіття і гладь
Під тальянку веселого маю
Я нічого не можу бажать,
Все, як є, все на світі приймаю.

Все приймаю і жду вороття
Я всього, в чому щастя й незгода.
Мир тобі, швидкоплинне життя,
Мир тобі, голуба прохолодо.

1925

Неприваблива місячна хмурність
І печаль безкінечних рівнин —
От і все, чим жила моя юність,
Що любив я і кляв не один.

Над шляхами покручені верби,
І скрипучий виспіває віз.
Не хотів я нізашо тепер би
Слухати пісню дорожню коліс.

Збайдужів я до хат і не вмію
Відчувати їх тепло, як умів.
Навіть яблунь весняну завію
Розлюбив я за вбогість полів.

Я вже іншій вклоняюся славі...
Крізь хирлявеньку місячну путь
У гранітно-сталевому сплаві
Бачу рідного краю можуть.

Польова ти Росіє! Доволі
За сохою тягтись по полях.
Вже стомились берези й тополі
Бачить злидні твоїх бідолах.

Я не знаю, що буде зі мною,
Може, в краще життя не годжусь,
Але все-таки хочу сталлюю
Бачить бідну, знедолену Русь.

Дзвін моторів я всюди вчуваю
В сонні бур і вітрів грозових
І нізачо тепер не бажаю
Слухати пісню коліс возових.

1925

* * *

Прощай, Баку! Тебе я не побачу.
В душі тепер журба, в душі тепер недуг.
І серце з-під руки випурхує неначе
І відчува сильніш звичайне слово: друг.

Прощай, Баку! Синь тюркська, прощавай!
Холоне кров, поволі слабнуть сили.
Та донесу, як щастя, до могили
І хвилі Каспія, і балаханський май.

Прощай, Баку! Прощай, бентежна пісне!
Останній раз я друга обніму...
Щоб голова його, мов квітка золотиста,
Вклонялася мені в бузковому диму.

1925

Всякій праці доброго почину!
Рибаку — в улові талану,
Орачу — хай плуг і конячина
Хліб дають на зиму не одну.

Воду п'ють із кухлів, п'ють із склянок,
Із латаття також можна пить.
Там, де в тихій заводі світанок,
Спалахнувши, берег золотить.

Гарно впасти в трави шелестиві
І, в простори впившись голубі,
Погляд чийсь закоханий, ревнивий
Згадують на втомленім собі.

Деркачі озвались... засвистіли...
А тому й душа в тих молода,
Хто в ділах житейських запростіли
Під веселим тягарем труда.

Я ж забув, що син я хлібороба,
І тепер повчаю інших сам,
Спостережник марний і нероба,
Дивний рідним нивам і лісам.

Ніби жаль комусь там і когось там,
Ніби од вітчизни хтось відвик.
І тому, піднявшись над болотом,
В душу плачуть чайка і кулик.

1925

Я іду лугами в світлий день травневий.
Смугла в рукавичці лайковій рука.
Вдалині, за яром, сєє степ рожевий,
Широко синіє лагідна ріка.

Я — безжурний хлопець. Вся моя турбота —
Тільки б слухать пісню, серцем підтягать,
Тільки б струмувала свіжа прохолода,
Тільки б не згиналась молодеча стать.

Вийду за дорогу, вийду під укуси,—
Скільки там народу в різному вбранні!
Щось граблі шепочуть, щось співають коси.
«Ей, поете, слухай, дужий ти чи ні?»

На землі миліше. Годі плавать в небі.
Так би труд любив ти, як квітки в гаю.
Чи не та ж селянська кров струмує в тебе?
Розмахнись і спритність покажи своєю».

Ех, коса — не ручка, щоб писати твори,
Та рядки виводять нею хоч куди.
Під ласкавим сонцем, у весняну пору
Іх читають люди з радістю завжди.

Свій костюм англійський к бісу я скидаю
Що ж, давайте косу, я вам покажу —
Я ж хіба не свій вам, чи не з цього краю,
Чи селом, де виріс, я не дорожу?

Що для мене ями і купиш горбочки!
Хороше косою в ранішню теплінь
На луці виводить трав'яні рядочки,
Щоби їх читали і вівця, і кінь.

В цих рядочках пісня, в цих рядочках слово.
Тим-то й рад я думать, ідучи лужком,
Що читать їх може будь-яка корова,
Віддаючи плату теплим молоком.

1925

* * *

Ковила дріма. Далінь рівнинна.
Полиновий дух по всім краю...
І ніяка інша батьківщина
Душу не схвильовує мою.

Випала однакова нам доля,
А тому, напевне, скажуть всі:
В radoщах, переживаннях, болях
Нам живеться добре на Русі.

Плачуть верби, шепіт тополиний,
Спить під сьйвом місячним земля.
Та ніхто під поклик журавлиний
Не розлюбить батьківські поля.

І тепер, коли життя нового
Відчуваю подихи тепла,
Я zostавсь поетом золотого
З рубленими хатами села.

У тривожні у безсонні ночі
Бачу, ніби ворог, навкруги
Новизною юнь чужа хлюпоче
На мої галяви і луги.

Все одно, отим новітнім гнаний,
Я пісні доспівую свої:
Дайте вмерти на землі коханій,
Тихо вмерти, люблячи її.

1925

Море голосів гороб'ячих.
Ніч, а здається ясно,
Так мені тут прекрасно.
Ніч, а здається ясно,
І на вустах гарячих
Море голосів гороб'ячих.

Місяць який у небі —
Сяє, хоч кинься в воду.
Спокою нам не треба
В синю оцю погоду.
Місяць який у небі —
Сяє, хоч кинься в воду.

Ти? Чи не ти це, мила?
Губ ти своїх не втомила.
Губи твої, як трунком,
Споять життя поцілунком.
Ти? Чи не ти це, мила?
Може троянда зманила?

Сам я не знаю, що буде.
Близько чи в дальнім краї
Флейта весела ридає.
В тихім вечірнім гуді —
Схожі з лілеями груди.
Флейта весела ридає,
Сам я не знаю, що буде.

1925

Нас життя обманює красою,
Тим-то й нить його така міцна,
Що своєю грубою рукою
Завжди пише згубні письмена.

Я кажу, коли примружу очі:
«Розхвилюй же серце, дай вогню!
Ти — обман, та часом, як захочеш,
Прикрашаєш радістю брехню.

Як почнеш на місяць поглядати,
Щоб узнати долю в ворожбі,
Заспокойся, смертний, кинь шукати
Правди, не потрібної тобі».

Хороше в бузковій завірюсі
Думать про свої шляхи-путі.
Хай нещирі зрадять мене друзі,
Хай обмануть подруги пусті;

Хай мене втішають ніжним словом,
Хай гостріш за бритву злий язик,—
Я живу, давно на все готовим,
До всього безжалісно я звик.

Душу холодять мені ці висі,
Бо не гріють зорі золоті.
Ті, кого я так любив, зреклися,
Ким я жив — мене забули ті.

Все ж, хоча і скаржуся на долю,
Радісно дивлюся на зорю,
На землі, близькій мені до болю,
Щиро я завдячую життю!

1925

Листя падає, листя падає.
Стогне вітер,
Глухий і чужий.
Хто ж нам серце порадує?
Хто, мій друже, скажи?

Із важкими повіками
Я на місяць дивлюсь і дивлюсь.
От і знову півні кукурікнули
В поосінену тишу комусь.

Передсвітне. Блакитне. Уранішне.
Мерехтливих зірок благодать.
Загадав би собі найжаданіше,
Та не знаю, чого зажадать.

Чим радіть під житейською ношею,
Проклинаючи долю і дім,
Я хотів би тепер з хорошою
Під вікном воркувать моїм.

Щоб з очами вона волошковими —
Не комусь,
А лише мені,—
Почуттями, неначе обновами,
Втихомирила груди сумні.

Щоб, зігрітий такою фортуною,
В сяйві місячнім я пламенів,
Над піснями не танув, не млів
І з чужою веселістю юною
За своєю повік не жалів.

1925

* * *

Над віконцем місяць. Під віконцем вітер.
Із тополь сріблястих облітають віти.

Дальній плач тальянки, як самотній клекіт,
І до болю рідний, і такий далекий.

Пісня то сміється, то слізьми захлипа.
Де ж ти, моя липо, предковічна липа?

Я і сам, бувало, вийду на світанку
І назустріч милій розгорну тальянку.

А тепер нічого милій я не значу,
Під чужу тальянку і сміюсь, і плачу.

1925

* * *

Сестрі Шурі

Я не бачив таких пригожих,
Тільки, знаєш, в душі затаю:
Не в поганій образі — в хорошій —
Ти повторюєш юність мою.

Ти ж бо слово моє волошкове,
Полюбив я навік тебе.
Як живе тепер наша корова,
Що солом'яний сум скубе?

В глиб душі мені спів твій лине,
Ти дитячим лікуй мене сном.
Чи опала рясна горобина,
Відпалавши під білим вікном?

Що співає за мичкою мати?
Я навіки покинув село,
Тільки знаю — на ганок багато
З клена золота вам намело.

Знаю те, що про тебе й про мене
Замість ласки і сліз, край воріт,
Як про згиблу свою наречену,
Виє кинутий пес у дворі.

Все ж вертатись не треба в ту хату,
Через те і тримаю в руках,
Як любов, як печаль і відраду,
Твою хустку рязанську в квітках.

1925

* * *

Сестрі Шурі

Заспівай мені пісню, що мати
Нам співала під стогін завій.
Я зумію тобі підтягати,
Не жаліючи згаслих надій.

Не забув я ту пісню знайому,
А тому і хвилюю, і тривож —
Я неначебто з рідного дому
Чую ніжний у голосі дрож.

Ти співай. Під цю пісню чудову,
Як сама ти в квітках лугових,
Ледь заплющивши очі, я знову
Бачу риси облич дорогих.

Ти співай. У житті ж я відряду
Знав у тім, що любив не один
Рідну хвіртку осіннього саду
І опалі листки з горобин.

Ти співай. Я згадаю далеке
І похмурість відкину з очей.
Так приємно мені і так легко
Бачить неньку й тужливих курей.

Я навек за тумани і роси
Полюбив у берізки стан,
І її позолочені коси,
Й полотняний її сарафан.

І не так мені боляче стало,
Бо за піснею і за вином
Ти берізку мені нагадала,
Що біліє під рідним вікном.

1925

Сестрі Шурі

В цьому світі я лиш перехожий,
Ти — весела — рукою махни.
Сяйво місячне з ласкою схоже —
Місяць теж, як привіт з далини.

Вперше місяцем я зігріваюсь,
До душі прохолода німа,
Й знов живу я, живу й сподіваюсь
На любов, що її вже нема.

Це зробила нам наша рівнинність,
Просоліла з пісків, дорогá,
І зім'ята чиясь там невинність,
І комусь рідна туга-нудьга.

І довіку тому не втаїти,
Що не порізно, не в самоті
Довелось цю вітчизну любити
Нам одною любов'ю в житті.

1925

* * *

Ой ви, сани! А коні, коні!
Певне, чорт їх на землю приніс.
В степовім відчайдушнім розгоні
Мій дзвіночок регоче до сліз.

Ні зірок, ні собак валування
В далині, на глухім пустирі.
Приголуб, моя юність, востанне,
Я.іще не навік постарів.

Заспіваймо, мій кучере, знову,
Щоб луна розкотилась в гаю,
Про лукаву красу чорноброву
І про юність веселу мою.

Шапку кину на чуба, бувало,
Та сінця покладу до саней,
А коли закопитить буланій,—
Тільки й згадує, як звали мене.

Де й з'являлася хвацька постава,—
У нічну чарівну тишину,
І тальянка дівчину лукаву
Умовляла тоді не одну.

Все минуло. Не вернеш знову.
Здох мій кінь, спорожнів наш двір.
Загубила тальянка мову
І розсипала свій перебір.

Та душа моя не схолола,
Любий дім і засніжений ліс,
Над минулим усім роздоллям
Мій дзвіночок регоче до сліз.

1925

* * *

Сніжна завія дробиться і колеться,
Місяць замерзлий з імли вирина.
Бачу я знову кохану околицю
І крізь метелицю — вогник з вікна.

Всі ми бездомники, скільки потрібно нам? —
Те, що я маю, пісням віддаю.
Ось, як колись, я вечеряю з рідними,
Бачу я знову стареньку свою.

Гляне, а очі сльозяться, сльозяться,
Тихо, безмовно, неначе без мук.
Хоче за чашечку чайну взятись,
Чашечка чайна падає з рук.

Жаль мені доброї, милої, ніжної...
Мамо, не треба зажури в наш дім.
Хочеш — під звуки гармонії сніжної
Сам я про себе тобі розповім.

Всюди бував я, всього я набачився.
Звідав кохання і горя зазнав —
Розхуліганився і розпиячився,
Кращої ж тебе ніде не стрічав.

Ось на лежанці я знов зігриваюсь,
Зняв черевики, піджак — на стіну.
Знову ожив я і знов сподіваюсь,
Як і в дитинстві, свого талану.

А за вікном під метелиці схлипи,
В дикім, гучнім заметільнім саду,
Ніби квітки осипаються з липи,
Білої липи в нашім саду.

1925

* * *

Синій туман. Широчінь білосніжна.
Місяць лимонний цідить сік.
Серце із болем згадає ніжно
Юні літа — незабутні повік.

Сніг, мов пісок, біля ганку блискоче.
В пору далеку в сяйві таким,
Шапку з кота натягнувши по очі,
Потай покинув я рідний дім.

Знов я вернувся до отчого краю:
Хто мене визнає? Стріну кого?
Поглядом хату сумну обіймаю,—
Давній хазяїн двору свого.

Мну у мовчанні шапку новеньку,
Соболя хутро не гріє душі.
Діда згадав я й бабусю стареньку,
Цвинтар у мерзлій траві-спориші.

Всі там заснули. Всі підем туди ми.
Серце за всіх повне туги й жалю.
Тим-то всі люди мені побратими,
Тим-то я щиро людей люблю.

Тим-то я нині ледь-ледь не заплакав
І, посміхнувшись, душею згас.
Хату оцю, де на ганку собака,
Бачу я ніби в останній раз.

1925

* * *

Чуєш — мчаться сани, чуєш — сани мчаться,
Вдвох майнути в поле — невимовне щастя.

Скромно-соромливий вітерець веселий,
Бубонець грайливо щебетання стеле.

Ой ви, сани, сани! Коню мій буланій!
Десь там, на галяві, клен танцює п'яний.

Домчимо й спитаєм в нього — що з тобою?
Й затанцюєм, люба, під тальянку трое.

1925

* * *

Вечоре місячний, вечоре синій,
Був я колись молодий і красивий.

Так неповторно і так шалено
Все пролетіло... в далінь... повз мене...

Вичахло серце, вицвіли очі...
Щастя блакитне! Місячні ночі!

1925

* * *

Снігова рівнина, ночі білина,
Саваном повита наша сторона.
В білому берези плачуть тут і там.
Хто помер? Загинув? Чи не я це сам?

1925

Свище вітер, осріблений вітер,
В шумі сніжному шелест шовковий.
Вперше я спостеріг, повірте,
Так я не думав іще ніколи.

Хай на віконцях трухлява сирість,
Я не шкодую, мене не печалить,
Бо все одно це життя полюбилось,
Мов напочатку, як думи мовчали.

Жінка поглянула з усміхом тихим —
Я вже бентежуся: ах, які плечі!
Трійка промчиться, проторохтить там —
Я уже в ній, вдалині — і легше.

О мое щастя і всі удачі,
Щастя людське лиш земля обійме.
Хто хоч би раз на землі заплаче,
Того удача промчалась мимо.

Жити б нам легше, простіше жити,
Те все сприймати, що є на світі.
Ось чому в гаї несамовито
Свище вітер, осріблений вітер.

1925

Дрібнолісся. Степ і далеч.
Світла ніч у всі кінці.
От і знову заридали
Переливні бубонці.

Неприваблива дорога,
Та здавен по ній усі
Від малого до старого
Іздять радо на Русі.

Гей ви, сани! Що за сани!
З-під осики мерзлий дзвін.
Раз батьки мої — селяни,
Значить, я — селянський син.

Наплювать мені на славу,
Що про мене знає світ.
Цю закутину хирляву
Я не бачив стільки літ.

Хто хоч раз відчуть спроможний
Широчінь оцю і гладь,
Той ладен берізці кожній
Білу ніжку цілувать.

І кому не просльозитись,
Як під венку в заметіль
Стане поруч веселитись
Юнь-краса російських сіл.

Ех, гармонька, трута-збава,
Знаць, тому під гук села
Не одна завзята слава
Ковилою поросла.

1925

* * *

Шепочуть квіти — прощавай,
Голівки хиялячи на доли,
Що вже не стрінуться ніколи
Її лице і отчий край.

Ну що ж, кохана! Ну то й що ж!
Я бачив їх і долю краю
І цю нову могильну дрозь,
Як давні любощі, приймаю.

Тому, що я збагнув життя,
Пройшовши з усміхом повз нього,
Я говорю, що вороття
Для всього настає земного.

Полюбить інший — не біда,
Колишній не загине з туги,
А їй ще кращих насклада
Пісень отой, що прийде, другий.

І, в ті заслухавшись пісні,
Уже його вона пригорне,
Та зрине спомин по мені,
Як щось до болю неповторне.

1925

* * *

Клене мій безлистий, клене скрижанілий,
Чом ти похилився в заметілі білій?

Може, щось угледів? Щось почув здаля ти?
За село неначе вийшов погуляти.

І, як сторож п'яний, вибрів на дорогу
Та й загруз в заметі, приморозив ногу.

Ой і сам хилюсь я нині не з утоми,—
З дружньої гулянки не дійду додому.

Там вербу помітив, там зустрів ялину,
Наспівав про літо їм під хуртовину.

Сам собі здавався я таким же кленом,
Тільки не безлистим, а, як рунь, зеленим.

І, сп'янівши зовсім, я під хуртовину
Обіймав берізку, як чужу дружину.

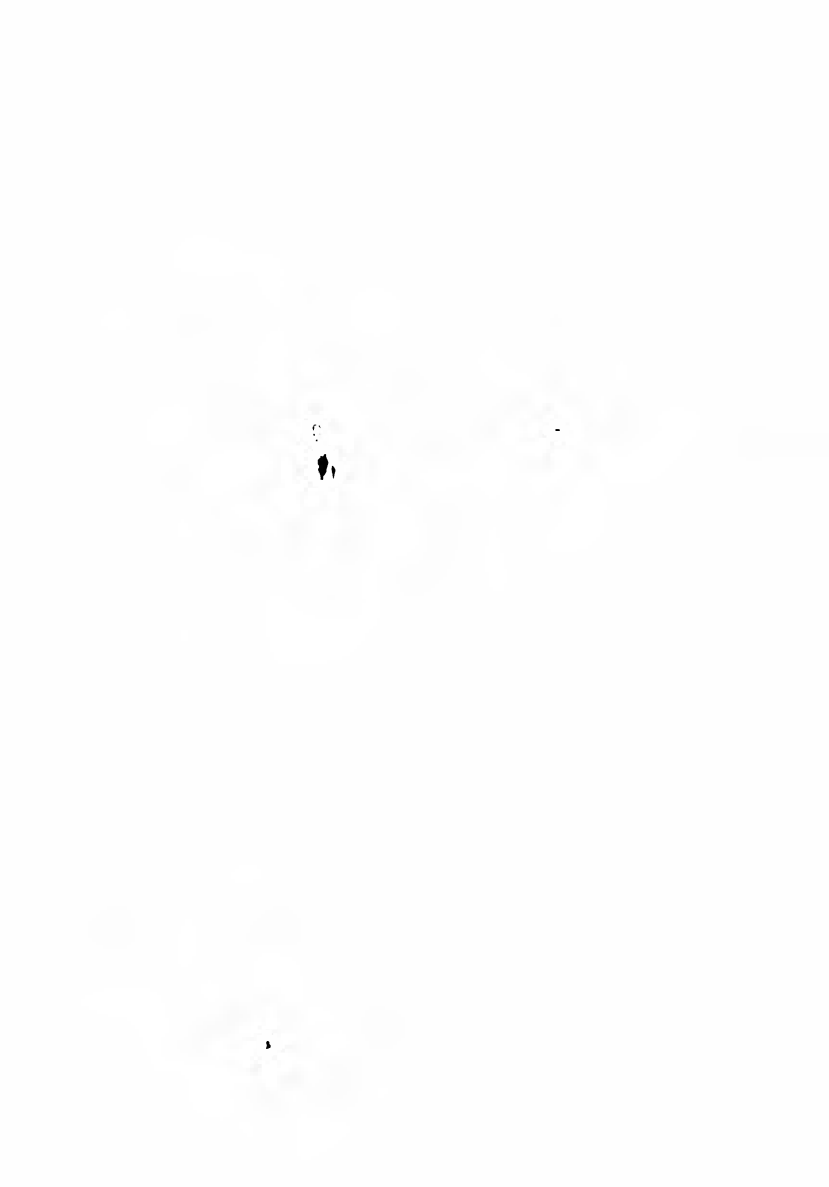
1925

Прощавай, мій друже,— серце стука,—
Любий мій, ти в грудях — до кінця.
На роду написана розлука
Десь там згодом зустріч обіця.

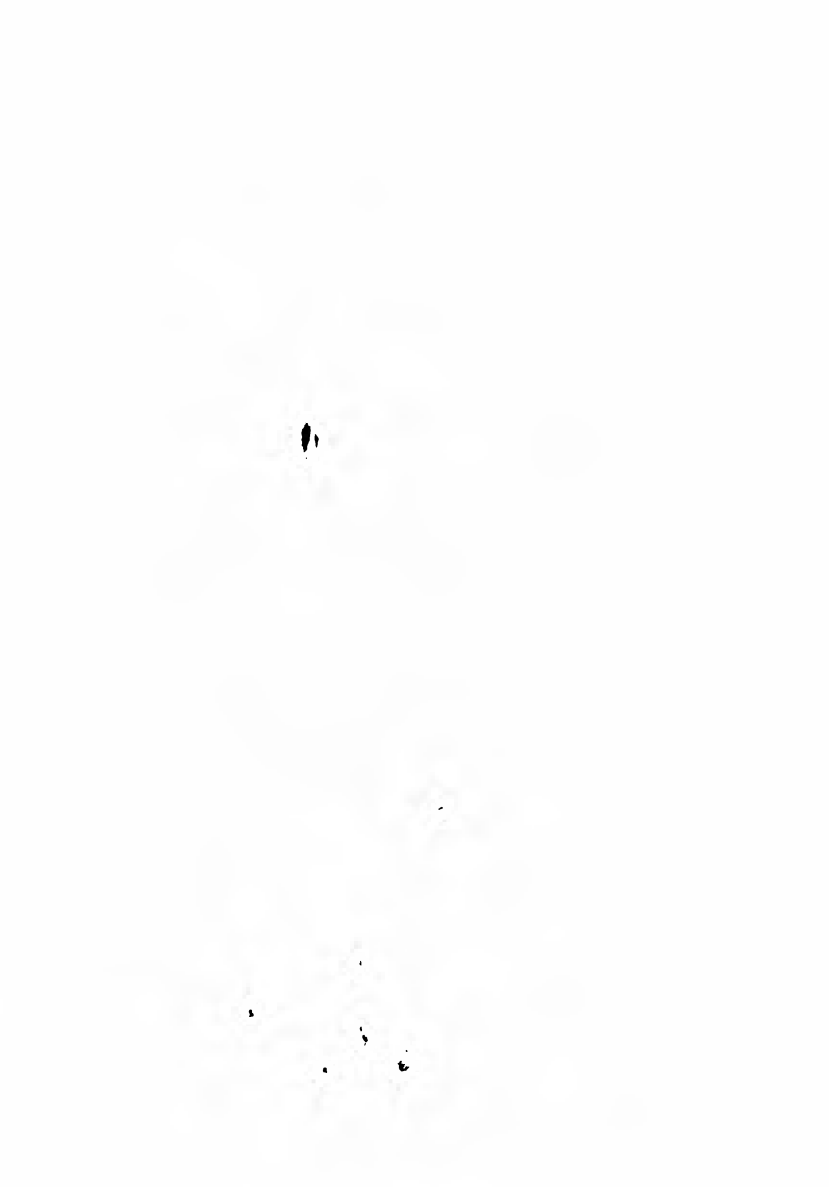
Прощавай, ні слова більше, брате,
Не спохмурюй брів і жаль облиш,—
В цім житті не новизна вмирати,
Але й жити, звісно, не новіш.

1925

ПОЕМИ

ПУГАЧОВ

І. ПОЯВА ПУГАЧОВА В ЯІЦЬКОМУ МІСТЕЧКУ

П у г а ч о в

Ой як втомивсь, і як болить нога!..
Ірже дорога в просторища гулом.
Чи це ти, розбишацький Чаган,
Дикунів і ланців притулок?
Мені до вподоби степів твоїх мідь
І земля, що сіллю вкривається.
Місяць, як жовтий ведмідь,
В мокрій траві повертається.

Я нарешті тут, повен сил!
Рать катюг, мов ланцюг, розпалась,
Ім не вдалось на осиковий кіл
Голови моєї поставити парус.
Яїк, Яїк, то звав мене
Черні прибитої стогін!
В серці вирячувались вогнем
Жаб'ячі очі сіл убогих.
Тільки знаю я, що оці халупи —
Дзвони дерев'яні бід і зла,
Голос їх знищив вітер залізний.

Допоможи ж, степова імла,
Мій задум звершити грізний!

Сторож

Хто ти, мандрівцю? Чом бродиш долом?
Чом ніч тривожиш, що тихо сплива?
І чому, мов яблуко важке, з болем
Висне з шиї твоя голова?

Пугачов

В солончакове місце ваше
Я прийшов з далеких країв
Почути, що злото тілесне скаже,
Рідне золото слов'янських синів.
Слухай, отче! Розкажи ласкаво,
Як живе тут мудрий наш мужик?
Як раніш, в полях своїх тужаво
Цідить молока солом'яний потік?
Чи так само тут, зорі зламавши стіни,
Мчить на водопій овес у даль полів,
И на грядках, що від капусти пінні,
Човники пірнають огірків?
Як раніш, труд мирний господарок,
Чути прядки рівний перебір?

Сторож

Ні, мандрівче! Із життям цим Яїк
Глечики побив із давніх пір.
З перших днів, як віжки обірвались,
Третього Петра пойняв довічний сон,
Марно піт ми проливаючи, згинались
Над капустою, над житом, над вівсом.

Нашу рибу, сіль і ринок,
Чим багатий був наш край,
Все дворянам Катерина
Віддала вже: наглядай!

І тепер по всіх окраїнах
Стогне Русь від лап зажерних.
Воском скарг ти серце Каїна
Вже до співчуття не вернеш.

Всіх зв'язали, всіх зневолили.
Голод — хоч жери залізо.
І тече зоря над полем
З горла неба перерізаного.

Пугачов

Невеселе ваше життя!
Ну скажи-но, скажи,
Та невже ж бо в народі нема грізної хватки
Витягти із-за халяв ножі
І загнать їх між панські лопатки?

Сторож

Чи бачив ти,
Як коса в лузі скаче,
Ротом залізним перекусуючи ноги трав?
Це тому, що стоїть трава навкарачки,
Мов її під корінь хтось підтяв.
І нікуди їй схватись, травиці,
Від гарячих зубів коси,
Бо не може, не може вона, як птиця,
Від землі відірватись у синь.
Так і ми! Вросли ногами крові у хижі,
Що нам перший ряд покошений трави?
Тільки б нас не зачепили звірі хижі,
Тільки нам би,
Тільки б нашої
Не скосили, як ромашці, голови.

Та тепер ось ніби пробудились,
І березами заплаканий наш тракт
Оточив, немов туман від сирості,
Імення мертвого Петра.

П у г а ч о в

Як Петра? Що ти сказав, старик?

.
Чи це криком хмар хтось в небі заволав?

С т о р о ж

Та я ж кажу, що скоро грізний крик,
Який халупи, наче жаб, ковтав,
Гучніше, ніж громи, покотиться над нами.
Здійма вітрила бунту вже гроза.
Потрібний той, хто б перший кинув камінь.

П у г а ч о в

Оце так мисль!

С т о р о ж

За чим зітхаєш ти?

П у г а ч о в

До певного часу я вирішив мовчати.
.
Кліщі світанку в небесах
Із пащі темноти
Висмикують зірниці, наче зуби,
Мені ж бо подрімать ще не вдалось ніде.

Сторож

Я міг би дати ось тобі
Сінник свій грубий,
Та в мене вдома ліжко лиш одне,
І спить там четверо діток на ньому.

Пугачов

Що ж, дякую! Тут гість я... А поспать —
Дадуть мені притулок в кожному домі.
Прощай, старик!

Сторож

Хай береже тебе господь!
.
.
Русь, Русь! І скільки їх таких,
Що мов крізь сито просівають плоть,
Із краю в край в твоїх просторах шляється?
Чий голос кличе їх,
Вложивши палицю світильником їм в пальці?
Ідуть вони, ідуть! Зелений славлять гул
І тіло прагнуть в пилюзі купать.
Неначе хтось заслав їх всіх на каторгу
Ногами
Земну кулю повертять.

Та що я бачу?
Місяця вже дзвін скотився нижче,
Він, ніби яблуко прив'яле, замалий.
Благовіст його затихнув тут.

Уже на сідалі заграв, такий гучний,
На курячій гармонії когут.

2. ВТЕЧА КАЛМИКІВ

Перший голос

Послухайте, послухайте, послухайте,
Вам не снівся висвист коліс?
Нині в пітьмі забили копита,
Тридцять тисяч калмицьких кибиток
Від Самари переповзло на Іргіс.
Від російської чиновницької неволі,
Від того, що їх, мов куріпок, щипали
На наших лугах,
Потяглися вони в свою Монголію
Стадом дерев'яних черепах.

Другий голос

Тільки ми щось не квапимось, наче недвижні,
Ніби налякані шквалом, що нас накрива.
Тому-то і шле нам щотижня
Накази свої Москва.
Ось тому-то, куди б не пішов ти,
Під мечами приборкувачів, кожну ніч,
Стрибають кішками жовтими
Козацькі голови з пліч.

Кирпичников

Увага! Увага! Увага! Слухайте ж сміло,
Не будьте ж лякливі, як вівці, ви, хлопці.
Сюди їдуть вас зманювати на страхітливе діло
Траубенберг і Тамбовцев.

Козаки

До чорта! До чорта зрадників!

.....

Т а м б о в ц е в

Стру-унко-о!
Сотники козачих загонів,
Готуйтеся в похід!
Нині вночі, мов звірі ті дикі,
Імперію зрадивши, перехід
Юрмищем орд почали калмики,
Худобу погнали геть всю на схід...
Потоплений човен місяця
Чаган виплескує на берег дня.
Хто взяв отчизну в свої німі серця,
Слухай мене: орду доганяй!
Ні, ми не можемо, ми не можемо,
це вже надміру:
Допустити ці збитки — сотні ж голів!
Росія втратила м'ясо і шкіру,
Росія втратила кращих огирів.
То кинемося ж в погоню ми
На цю бридь монгольську, бо саме час,
Доки вона всіма долонями
Китаю не віддалась.

К и р п и ч н и к о в

Отамане, годі, стривай-но,
Досить об вітер язик чесати.
За Росію нам боляче, звичайно,
Тому що Росія нам — мати.
Та ми аж ніяк, аж ніяк не злякались,
Що хтось покинув наші поля,
І калмик нам не жовтий заєць,
В якого можна, як в здобич, стрілять.
Він пішов, цей смаглявий монголець,
Боже, пошли ж йому світлу путь.
Добре й те, що від наших околиць
Він без болю зумів повернуть.

Траубенберг

Що це значить?

Кирпичников

А це значить те,
Що, коли б
Наші хати були на колесах,
Ми запрягли б у них своїх жеребців
І гужем з солончакових плесів
Потяглися б в золото степів.
Наші б коні, шиї в сонці виполіскуючи,
Стадом чорних лебедів
У хвилях життя, навстріч вітрам,
Понесли б нас, буряно виблискуючи,
В новий край, щоб жить новим життям.

Козаки

Замучили! Загризли нас прбїди!

Тамбовцев

Козаки! Ви цілували хрест!
Ви клялись...

Кирпичников

Ми клялись, ми клялись Катерині
Бути щитом степових границь,
Захищати оці пасовиська сині
Від нальоту розбишацьких птиць.
Та скажіть же, скажіть в нашім горі,
А хіба ж ті птиці — не ви?
Житель наших ланів суворих
Не знайде, де прикрить голови.

Траубенберг

Так, це зрада!..
Зв'язати його, зв'язати!

Кирпичников

Козаки, час настав!
Вітаю бунт шалений, кожного героя!
Що не могли сказати словами ці вуста,
Хай кулями розкаже наша зброя!

(Стріляє).

Траубенберг падає мертвий. Конвойні розбігаються.
Козаки хапають коня Тамбовцева за вуздечку
і стягують його на землю.

Голоси

Смерть! Смерть тирану!

Тамбовцев

Ну що я зробив?.. О боже, боже!

Перший голос

Три роки собі в догоду
Мучив, мов білий коршак,
Ні проїзду не давав, ні проходу.

Другий голос

Скуштуй-но юшки-метелиці!
Відгуляв, відшмагав, одверховодив...

Третій голос

До чорта з ним терти терницю!

Четвертий голос

Повісити його — та й годі!

Кирпичников

Хай чує Москва, хай зна —
Ми прискорим розправу і розстріл.
Це лиш перший грім пролунав,
Це луна тільки перший постріл.
Пам'ятає хай Катерина,
Що, коли Росія — ставок,
В купині
Чорними жабами щохвилино
Мечуть гармати ікру стальну.
Хай летить над країною клич гучний,
Що козак не лозина в прогоні,
І в місяця мішок трав'яний
Він голову дарма не зронить.

3. ОСІННЬОЇ НОЧІ

Караваєв

Тисячу чортів, тисячу відьм
і тисячу дияволів!
Дощ який! Ну й огидний дощ!
Огидний і невеселий!
Наче смердюча сеча волів
Ллється з хмар на поля і села.
Огидний дощ!
Ну ж і огидний дощ!

Мов скелети худих журавлів,
Стоять общипані верби,
Плавлячи ребер мідь.

Вже золотаві яйця листу на землі
Ім дерев'яним пузом не зігрить,
Не вивести пташок — зелених вербенят,
Під горло вересень ковзнув їх, наче ніж.
І кості крил ламає на щєбняк
Осіній дощ,
Що рине все густіш.

Ох, осінь, осінь!
Кущі холодні, голі,
У ніч сльоти
Вони обідранцями мокнуть край доріг.
В таку негоду пси, затиснувши хвости,
Бояться голову просунуть за поріг,
А тут чатуй, хоч згинь,
Пітьму очима їж,
Щоб не проникнув недругів лазутчик.
Проклятий дощ!
За бунт розправу лиш
Нагадують мені виригуючі тучі.
Скоріше б, скоріше б тікати, бо час,
З оцих країв, знекровлених од ран.
Усіх в обійми зустрічає нас,
Із Катериною воюючи, султан.
Уже стікається вся підневільна чернь,
З оглядкою, мов польові ті миші.
О сонце-дзвоне, твій тілі-тілі-лі-день,
Можливо, тут ми не почуєм більше!

Стій, що там? Хтось немов іде?
Чиясь хода...
Гей, хто іде? Хто там іде?

П у г а ч о в

Свій... Свій...

К а р а в а е в

Хто свій?

П у г а ч о в

Я, Омелян.

К а р а в а е в

А-а, Омелян, Омелян, Омелян!
Що нового в цьому світі, Омеляне?
Як тобі дощ цей, що б'є, мов бич?

П у г а ч о в

Нам цей дощ на щастя богом даний,
Нам на руку, щоб періщив цілу ніч.

К а р а в а е в

Еге ж, еге ж! Я теж так думав, Омеляне.
Славний дощ! Та об чім тут і річ!

П у г а ч о в

У пільмі причаївшись, щоб нічого не сталось,
Урядові дозори я всі обдививсь.
Всі вартові, мов зайці, поховались,
Боячись замочити шинелі.
Знаєш? Ніч оця, як виступим, на всьому
просторі,
Не кров'ю, а зорею обарвила б наші ножі,
Усіх би солдатів, без жодного пострілу,
В сонному Яїку кожен би з нас уложив...

Завтра ж на ранок буде ясна погода,
Промчить хмаровишня сивий табун.
Слухай, та я ж із простого роду
І серцем такóж степовик, дикун!
Я умію, спинившись на день у дорозі,
Слухати крок звіра, шум комиша,
Це тому, що в грудях моїх, як в барлозі,
Ворухиться звірятком теплим душа.

Мені до вподоби пахощі трав, що підпалені холодом,
І вересневого листопаду протяжний свист.
А чи знаєш ти, що восени ведмедятко, мов з голоду,
Дивиться на місяць,
Мов на листочок у падолист?
По місяцю вчить його мати
Мудрості звіра щоденно,
Щоб знати він міг, дурнувятий,
І призначення своє, і наймення.
.
Моє значення я розгадав.

К а р а в а є в

Тобі ж недаремно вірять?

П у г а ч о в

Довгі роки тяжкого труда
Я привчав себе до розуму звіра...
Адже кожна людина душею звір,—
Той ведмідь, ген той лис, той вовчиця,
А життя — це великий бір,
Де зоря червоним вершником мчиться.
Треба мати ікла кріпкі, ой кріпкі.

К а р а в а є в

Еге ж! Я теж так думаю, Омелян...
І якби ми ікла ті мали,
То московські полки
Нас не кидали б, наче рибу, в Чаган.
Вони побоялись би, собі на біду,
Нас карати, майже не тратячи сили,
За те, що в бунту чаду
Ми пройдисвітів двох убили.

П у г а ч о в

Бідолашні бунтівники, ви б і досі
Шуміли на вфлі, як хвилі жита.
Ваші голови ніжним колоссям
Розгойдував дощ у розповні літа.
Ви посміхались тварюкам незваним...

.....
Послухай, та як цю ганьбу я знесу,—
Щоб ми мармизам поганим
Не змогли відомстити до цього часу?
Та хіба ж це коли прощається,
Щоб з престолу якась там б...
Висувала солдат, як пальці,
Непокірну чернь умертвлять!
Ні, не стерплю я сам!
До чорта султана з туреччиною,
Тільки на радість катам
Була б нерозважна втеча нам.
Лишитися — наша мета!
Треба лишитись — для бою,
Щоб закипіла мста
Золотою акацій пургою,
Щоб пролились ножі
Струмками залізними, люті!

Слухай-но! Кинь сторожить,
Біжи і буди весь хутір!

4. ПРИГОДА НА ТАЛОВОМУ ХУТОРІ

Оболяєв

Що там сталось? Що сталось? Що сталось?

Пугачов

Нічого страшного. Нічого страшного.

То хмари,

То на вулиці вогкість зібралась
І тумани жене, як овечі отари.

Мокрою чаплею йдучи по калюжах полів,
як віщун,

Вітер все змусив живе під грозою,
Мов жаб тих, сховатись в болітцях,
І тільки порою,

Прив'язана до нитки дощу,
Чорним хрестом у повітрі
Прошугне десь шалена птиця.

Так, ця осінь, мов старий обдертий монах,
Комусь загибель віщує, смертю дише.

.....
Послушайте, для наших благ
Я придумав дещо значніше.

Караваяєв

Так, так! Ми придумали дещо значніше.

Пугачов

Даремно, даремно, даремно
Ти так думаєш, брате Степан.

Караваєв

Так, так! По-моєму, також даремно.

Пугачов

Хіба важливо, хіба важливо — аж нітрохи! —
Що мертві не встають із могил?
Так зате ж, мов плугом, ґрунт безвологий
Зорала ця чутка, сповнена сил.
Уже чути благовіст бунтів,
Рев селян під небо гримить,
І кушів дерев'яний табун той
Безлистим куванням дзвенить.
Що Петро лютій, дикій ораві?
Тільки камінь жадано-палючий,
Щоб погромні кілки ми, в розправі,
Підняли над всіма, хто, грабуючи, дико нас мучив.
Кожен платить за долю долею,
Помсти псами кривавими шкіряться.
Хто ж посміє сказати, що це з недолею
Відщепенці й бродяги вийшли поміряться?
Це у шалі страшнім росіяни!
Я ж їх хочу навчити, під регіт шабель,
Обтягти той зловісний скелет парусами
І пустити його по безводних степах,
Мов корабель,
А за ним
По курганах синіх

Ми пустимо тих,
що катам перевернуть нутро...

.
.

Послухайте! Для всіх віднині
Я — імператор Петро.

К о з а к и

Як імператор?

О б о л я е в

Він з глузду з'їхав?

П у г а ч о в

Ха-ха-ха! Вас налякав гроб'арик,
Що, раптом череп розклавши,
мов горщик, ураз

Із мідних монет варить
Борщ — попоїсти у чорний час.
Я страхать мертвяком вас не стану,
Та до глузду ви ж мусите взять,
Що цим кладовищенським планом
Ми монгольську піднімемо рать!
Нам не досить того простолюдства,
Яке у нашім краю,—
Хай калмик із башкирцем б'ються
За баранячі багаття між юрт!

З а р у б і н

Це вірно, це вірно віднині!
Навіщо втеча? Не треба даремних слів...

Краще тут їм голови псині
Обламати, як ті колеса возів.
Будем криві їх ножами і матом,
Хто без шаблі — каменякою випусти кров!
Нехай живе наш імператор,
Омелян Іванович Пугачов!

П у г а ч о в

Ні, тепер я для всіх, повір,
Не Омелян, а Петро...

К а р а в а є в

Так, так, не Омелян, а Петро...

П у г а ч о в

Браття, браття, та кожен же звір
Любить шкуру свою із іменем...
Тяжко, тяжко моїй голові
Огортати себе чужим інеєм.
Тяжко серцю світильником помсти
Осявати коряві хаші дрімучі.
В мертве імення влізти не просто,
Це те саме, що в гроб смердючий.

Боляче бути мені Петром, народе,
Коли кров і душа Омелянова.
В цьому світі людина не дїм із колоди:
Не завжди перебудуєш наново...
Але... до чорта все це, скажу я відверто!
Годі про ніжність телячу сниты!

Нині вночі о пів на четверту
Ми напад повинні здійснить!

5. УРАЛЬСЬКИЙ КАТОРЖНИК

Х л о п у ш а

Божевільне, криваве шаленство нічне!
Хто ти? Смерть? Чи порятунок калікам?
Проведіть же, проведіть до нього мене,
Я хочу бачити цього чоловіка!
Я три дні і три ночі шукав ваш загін,
Хмари з півночі сипались грудням кам'янистим.
Слава йому! Хай не Петро навіть він!
Чернь його любить: він сміливий, вогнистий!
Я три дні і три ночі стежками блукав,
В солонцях не беріг свої очі,
Вітер волосся моє, як солому, тріпав
І цепами дощу обмолочував.
Тільки серце озлоблене не зможе ніде заблудиться,
Знять нам голову з шиї — де такий ешафот?
Оренбурзька зоря червоношерстою верблудицею
Молоко світанкове ронила мені у рот.
І холодне, коряве вим'я міцне
Притискав я, мов хліб,— щоб легше було повікам.
Проведіть же, проведіть до нього мене,
Я хочу бачити цього чоловіка.

З а р у б і н

Хто ти? Хто? Ми не знаєм тебе! Не проси!
Що тобі треба в нашому табірнім лоні?
І чому твої очі,
Неначе два ланцюгових пси,
Весь час обертаються у волозі солоній?
Що хочеш йому сказати? Мені невтямки!
Зло чи добро із пащеки слова нам твої вергають?
Чи прорубались в Азію бунтівники?
Чи, мов зайці, із Оренбурга тікають?

Х л о п у ш а

Де ж він? Невже він згубив надію мою?
Ще тяжче, ніж камінь, я ніс мою душу.
Ой, мабуть, що давно забули в цьому краю
Про шахрая і негідника відчаяку Хлопушу.
Смійся, чоловіче!
У наш похмурий стан
Ісилаються розвідники пречудові.
Був я каторжник і арештант,
Був я вбивця і фальшивомонетник бідовий.

Але завше так, завше — в час ранній чи пізній —
Розставляє відплата капкани тернів.
І колодки закували і вирвали ніздрі
Селянському сину з Тверської губерні.
Десять літ —
Чи збагнув ти, що десять літ? —
І бродяжив, острожничав, хоч сам не ледачий.
І скелет мій носив теплого м'яса живопліт —
На общипку, мов пух лебедячий.

До чорта те, що мені хотілося жить,
Що жорстокістю серце наділо на себе вуздечку!
Ой дорогий мій,
Для поміщика мужик —
Все одно що курка або ж овечка.
І щодня молячись на зорі жовтий гроб,
Я кайдани смоктав голубими руками...
Раптом... три ночі тому... губернатор Рейнсдорп,
Мов листок, що зірвавсь,
Влетів до мене у камеру...

«Слухай, каторжнику! —
Так він сказав.—
Лиш тобі відчиню ці двері я.

В ковилових просторах реве гроза,
Від якої дрижить вся імперія;
Там якийсь пройдисвіт, злодіяка й шахрай
Здумав здибити Русь із ордою здириців веселих,
І дворянські голови сокира стинає, і край —
Мов березові куполи
В лісових оселях.
Ти, звичайно, зумієш в нього
встромить свій ніж? —
Так він сказав, так він сказав мені.—
За цю послугу матимеш волю ще й гріш,
І в кишнях задзвякає срібло замісто каменів».

Вже три ночі, три ночі я проходжу це море нічне,
Його табір шукаю, і спитати вже нікого.
Проведіть же, проведіть до нього мене,
Я хочу бачити цього чоловіка!

З а р у б і н

Дивний гість.

П о д у р о в

Підозрілий гість.

З а р у б і н

Як ми можемо тобі довіритися?

П о д у р о в

Є немало таких тут, що серце доценту з'їсть,
Серце його — за жменю червінців.

Х л о п у ш а

Ха-ха-ха!

Непогано. Неначе з життя мого...
Всяк надійний з вас войовник.

Тільки весь я до пупа до самого —
Помстою вигодуваний бунтівник.
Капає гноем смола (чи видержу?)
З ребер халуп — і таке ж слизьке...
Завтра вночі я вовком вибіжу
Гризти м'ясо людське.
Адже все одно, все одно, все одно,
братове,

Не зжереш — то зжеруть тебе.
Тож дивися, важ,
Треба завжди тримать наготові
Руки оці — для бійки і краж.
Вірте мені!
До вас я прийшов як друг.
Серце раде в пурзі розколеться,
Це тому, що без Хлопуші
Вам не взять Оренбург,
Якщо і сотня у вас полководців.

З а р у б і н

Так відкрий нам, відкрий, відкрий
Той план, що виношуєш потай.

П о д у р о в

Ми відразу ж, відразу пошлем тебе в бій
Командиром всієї кінноти.

Х л о п у ш а

Ні!
Хлопуша не буде биться.
У Хлопуші є інша думка.
Він хотів би, щоб грізні лиця,
Крім злоби, ще й умом налились.

Ви безстрашні, мов звірі, а не химерії,
В грізні битви йдете недарма,
Але у вас же нема артилерії?
Але пороху у вас же нема?

Ой, в макітрі моїй —

мов затьмарилось хмарою,

Мозок, лютості повен, тріщить пополам.
Знаю я, робітники за Сакмарою
Відливають гармати панам.
Там знайдуться і порох, і ядра,
І навідників пильна рать,
Треба бунтів розпалювать ватри,
Всіх селян на бій піднімать.
Сором нам зголікати щомиті,
Гнів рабів — не кобилячий фирк...

Так давайте ж по липовій міді
Всі махнем до кордонів Уфи.

6. У ТАБОРІ ЗАРУБІНА

З а р у б і н

Ой ти, люде мій добрий, веселий,
Все дарма шибайголова!
Подружила з твоїми селами
Грубо тесана татарва.
Свищать коні, як вихори, в краї,
Тільки глянеш — і слід пропав.
Жовтокриллям б'ючи, роздирає
Місяць яструбом прорість трав.
Задивлюсь на рівнини голі,
В синню висвічені луги:
Це не білоберізна Монголія?
Не киргизькі шатра-стоги?..

Люде добрі, слухай в тривозі
Кочовий свій гамір і гнів!
Оренбург, що в Хлопуші в облозі,
Ість мишей, і жаб, і щурів.
Вже третина країни в наших руках,
Вже третину країни, як військо,
ми виставили.
Уночі завладаєм, катам на страх,
По Поволжжю і складами, і пристанями.

Ш и г а є в

Стій, Зарубін!
Послухай, що вітер співа.
Ти, напевне, не чув...
Інші бачили,
Повні тривоги...
Біля Самари у вільхи пробита голова,
Капаючи жовтим мозком,
Накульгує край дороги.
Наче сліпець, що від своєї ватаги
відстав,
З хрипким і гугнявим дрожем,
В порвану шапку воронячого гнізда
На прожиття вона просить
У проїжджих і перехожих,
Та ніхто й камінця їй не кине, однак.
І, на зірку хрестячись на ходу,
Всі вважають, що це страхітлива з ознак,
Яка людям віщує біду.
Щось та збудеться.
Смерть десь чига, костомаха.
Кажуть, голод і мор весь світ заснує.
Сто разів на льоту буде скльовувать птаха
Шлункове срібло своє.

Торнов

Так-так-так!
Щось та буде!
Повсюди
Виють чутки, наче пси край воріт,
Дме у душу суворому люду
Вітер вогкістю й гниллю боліт.
Будуть біди і втрати!
Скоро побачим...
Це ж недаром звідтіль, де лугова земля,
Місяця череп конячий
Капає злотом слини-гнилля.

Зарубін

Брешете! Брешете,
Ніж вам у спину!
Я ще з дитинства свого не знав,
Щоб від такого ось чортовиння
Гірше, ніж баба, козак дрижав.

Шигаєв

Дрож ніяк не чіпає нас!
Наша кров — не башкирські багнюки.
Сам ти знаєш, чиї ножі раз у раз
До Челябінська шлях пробивали крізь муки.
Сам ти знаєш, як Осу брать довелось,
Хто Сарапуль розбив ушент.
Стільки на твоїй голові не було волосся,
Скільки куль наші спини сікло дощем.
Вдень чи вночі,
В хвищу з дощем —
Ми завше готові до бою,
І кожен з нас більш дорожить конем,
Ніж своєю розбійницькою головою.

Та біда шле погрози комусь недарма,—
Чи ж козак їх не вчує теперки!
Подивись, ген сидить закоптілий димар,
Мов наїзник, на кривлі верхи.
Он і другий, і третій,
Не злічити їх рил,
З одчайдушним йолопів лобом,
І весь дикий табун дерев'яних кобил,
Пил здійнявши, мчить ся галопом.
Ну, куди ж він?
Яких шукають доріг
Верхівці навіжені, стожильні?
Іх шмага переляк, ой шмагає ж їх
По осклілих очах батожилном!

З а р у б і н

Ні, ні, ні!
Не збагнути...
То гук закликань,—
До зброї! — під кожним вікном,

з новою силою.

Знаю я, нині вночі іде на Казань
Омелян з кіннотою ошаленілою.
Сам я бачив, аж в захваті билась душа,
За горою, де ранок імлу вже гасив,
Як учора тяглися до Черемшан
З артилерією тисячі возів.
Та врочисто обоз, у хрипінні коліс,
По камішню доріг гуркотав.
Рев верблюдів зливався із меканням кіз
І з гортанною річчю татар.

Т о р н о в

Що ж, ми вірим,
Ми згодні з тобою,
Може, так воно й є, я збагнув;

Голос гніву схожий з бідюю,
Кличе нас на помсту страшну.
Дай бог!
Дай бог, щоб це сталося —
пізно чи рано!

З а р у б і н

Вірте, вірте!
Я вам клянусь!
Не біда, а радість незнана
Упаде на мужицьку Русь...
Задзвеніла, мов шаблі об панцири,
Синя сутінь над широм рівнин.
Навіть гаї —
І ті повстанцями
Підіймають корогви рябин.
Зріє січа! Страшна колотнеча!
В синь здійметься кривавий туман...
Гулом ядер і свистом картечі
Буде завтра їх кривить Омелян.
Щоб гриміли бунти невгомонні,
Щоб з нудьгою не знатися вам,
Я сьогодні ж пошлю вас, сьогодні
На підмогу його військам.

7. ВІТЕР ГОЙДАЄ ЖИТО

Ч у м а к о в

Та що це? Та як це? Та не вже ми розбиті?
Сутінь голодною вивчицею вибігла
зорі пить кров'яні.
Ой же ця ніч! Як могильні плити,
Хмари по небу тягнуться кам'яні.

Пийдеш у поле, волаєш в привілля сумне,
Кличеш збурену рать, що лягла під Сарептою.
І зоріш, і не бачиш — то жито хвилі жене
А чи полчища жовті танцюючих скелетів.
ІІ, це не серпень, коли вівса дзвенять, немов промінці,
Коли вітер в полях їх переїщить дрючищем грубим.
Мертві і мертві... Подивіться ж — навколо мерці,
Ось регочуть вони і випльовують гнилі зуби.
Нис було сорок тисяч, які не вернулись додому.
І всі сорок тисяч за Волгою лягли, як один.
Навіть дощ так не зміг би посікти траву чи соломку,
Як шаблями сікли голови наші вони.

Та що це? Та як це? Куди біжимо?.. Зупинім
Всіх живих! Стид нам очі виїсть потому...
Від палаючих сіл пахає лапами в небо дим,
Розстеляючи по землі нашу ганьбу і втому.
Краще нам би загинути в темну ніч,
Де кружля вороння на зловісному гульбищі —
нижче і нижче,
Ніж струменіти пальці п'ятірками палаючих свіч,
Ніж нести оце тіло з гробами надій,
немов кладовище!

Б у р н о в

Ні! Ти не правий, не правий, не все ти дібрав!
Відчуттям життя, як ніколи, тепер я багатий.
Так хотілось би, мов хлопчиську,
перекидатись в золоті трав
І з хрестів голубих дзвіниць чорних галок збивати.
Все, що віддав я черні, волі-воленці вірній,
Я хотів би вернути і повірити знову,
Що ось місяць оцей,

Мені сонечка жаль, жаль і місяця,
Жаль тополі мені над низеньким вікном моїм.
Тільки для живих благословенні ці хати,
Ці потоки, гаї, степи і небо ясне.
Слухай, на весь світ мені наплювати,
Якщо завтра отут не буде мене!
Я хочу жить, жить, жить,
Жить до страху, до болю!
Хай ланцем, хай злодієм ницим,
Тільки бачити б, як миші стрибають від радості
в полі,
Тільки б чуть, як співають від захвату жаби
в криниці.
Яблуневим суцвіттям душа моя бризка сьогодні,
Синім пломенем вітер очі роздмухав
і душу мою молоду.
Ради бога, навчіть же мене,
Научіть мене, і я зроблю що завгодно,
Що завгодно зроблю, щоб дзвеніти в людським саду!

Т в о р о г о в

Гей, стривайте!
Якби знав я, що ви не лякливі,
То могли б ми рятунку легко знайти собі шлях.
Не відкрили б нікому нашої змови верби мовчазливі.
Зберегла б таємницю одинока зоря в небесах.
Не лякайтесь!
Не лякайтесь жорстокого плану,
Це не тяжче, ніж хрускіт виламуваних
в тілі кісток.
Я хочу сказати:
Зв'яжім на зорі Омеляна
І віддаймо владі до рук, доки смерть ще дає нам строк.

Чумаков

Як, Омеляна?

Бурнов

Nil Nil Nil

Творогов

Хе-хе-хе!

Ви дурніші, ніж коні в ридвані!

Я певний, що завтра ж,

Тільки ранок сяйне вдалині,

Вас розвісять солдати, як туші, на якомусь майдані,

І той дурень, той дурень, хто жалітиме вас,—

А чому? Та тому, що самі ви собі придумали терни.

Адже ми живемо тільки раз, тільки раз!

Тільки раз світить юність, як місяць в рідній губернії.

Слухай, слухай, у тебе є дім на Сурі,

Там тополя у вікно твоє стука листками багряними,

гостреними,

Ніби хоче сказати господареві в хмурий осінній порі,

Що поранила осінь її холодними, влучними пострілами.

Як же ти зможеш тополі допомогти?

Чи загоїш тепер ти її дерев'яні рани?

Така ж сама осіння ніч життя й самоти

Обскубла, мов тополю зубами дощів, Омеляна.

Знаю, знаю, весною, коли завиває вода,

Знов тополя зеленою стане, на себе торішню схожа.

Тільки листя старого не поверне весна молода —

Бо розтягне звірота і потопчуть його перехожі.

Що мені з того, що Омелян зуміє сховатися в Азії?

Чи, набравши кочовиків, рине в бій, а там і помре?

Все одно ж — нове листя опадє і покриється гряззю.

Слухай, слухай, ми з тобою — листя старе.

Так чого ж нам гойдатись на голих, корявих гілках?

Краще вже відірватись, в полях цих кружляючи
орних,
Ніж лежати та бути гниттям золотим у полях,
Аніж очі твої птахи виклюють хижі та чорні.
Той, хто хоче зо мною, — у добрий час!
Нам голова Омеляна — як човен
Тим, що тонуть на бистрині.

Тільки раз ми живем, тільки раз!
Тільки раз славить юність, мов парус,
місяць удалині.

8. КІНЕЦЬ ПУГАЧОВА

П у г а ч о в

Ви збожеволіли! Збожеволіли! Ви — мов сліпі кроті!
Хто сказав, що ми знищені з люттю своєю?
Наче кошелі, де протухла їжа, злі ваші роти
Ригають смороду безсоромною брехнею.
Тричі проклят негідник, боягуз, лиходій,
Хто вас дуром струїв, лжею вражою, злою.
Мусите коней сідлати вночі — як у бій,
І до світанку прибути в Гур'єв зі мною.
Так, я знаю, я знаю, в страшній ви біді,
Зате й зліші, тому над туманною в'яззю
Дерев'яними крилами по каспійській воді
Заплескочуть човни наші, мов ті лебеді, в Азію.
О Азіє, Азіє! Краю в синіх шовках,
Весь обсіпаний сіллю, вапном і пісками.
Там поволеньки місяць пливе в небесах,
Поскрипуючи колесами, наче киргизи возами.
Та зате хто це зна — як бурхливо і гордо
Скачуть з гір жовторунні річки безупинні?

Чи, бува, не тому так монгольські висвистують орди
Всім тим диким і злим, що сидить у людині?

Вже давно я, давно я цю тугу таїв —
Перебратися до кочового їх стану,
Щоб разючими хвилями вилиць, у блиску пісків,
На порозі Росії постати, як тінь Тамерлана.
То який же це пройда, шахрай, лиходій
Напоїв вас трутизною, безсоромністю злою?
Нині мусите коней сідлать — як у бій,
І до світанку прибути в Гур'єв зі мною.

К р я м і н

О смішний, о смішний, о смішний Омелян!
Ти такий же сліпий, навіжений, замрячений;
Розплескалось завзяття твое по полях,
Не скипоти тобі вже ні в якій, браток, азіатчині.
Твій монгольський народ, знаєм, знаємо ми,
Чи ж хоробрість його не відчули за роки?!
Хто ж то першим, якщо не цей набрід з п'ятьми,
З-під Сакнари метнувся навтьоки?
Як завжди, як завжди, ця здичавіла гнусь
Брала в жертву найслабших, та що тут поробиш,
Лиш палить, грабують прикордонну б ім Русь
Та жінок до сідла б ім в'язати, як здобич.
Наскок ім і розбій був приємніш завжди,
Ніж суворі походи, ніж грозяні бурі.

.

Ні, ми більш за тобою не можемо йти,
Ми не хочем ні в Азію, ні на Каспій, ні в Гур'єв.

Пугачов

Боже мій, що я чую?
Козак, замовчи!
Я в горлянку твою ніж встромлю або вистрелю...
Та невже ж і справді відзвеніли мечі?
Та невже ж це все — плата за те, що я вистраждав?
Ні, ні, ні, не повірю, хоч що там роби!
Не для того росли в степових ви станицях,
І ніякі погрози суворі судьби
Не примусять ніколи вже вас покориться.
Так розпалюйте ж гнів, як вогню ожеред,
Нехай місця не знайде ніякий обман тут...

Гей, на Каспій, на Каспій! За мною, вперед!
Гей ви, сотники, слухать команду!

Крямін

Ні! Ми більше не слуги тобі!
Навіженість твоя вже безсила.
Ми не хочем у марній, безглуздій оцій боротьбі
Полягти, як стóвпища інших, в могилах.
Є у серці знегоди й таємний страх
Від кривавого розбрату й зради...
Як раніш, ми б хотіли в своїх хуторах
Кленів шум і тополь наслухати.
Є зачіпка у нас в боротьбі,
Що міцніша від дроту й кодоли...
Чи не час, Омеляне, схилити тобі
Перед владою голову, повну крамоли?!

Все одно, що було,— не повернеш назад,
Листям жовтень не дарма заплакав...

Пугачов

Як? Це зрада?

Це зрада?

Ха-ха-ха!

Що ж, я рад!

На, візьми ж нагороду свою, собако!

(Стріляє).

Крямін падає мертвий. Козаки з криком оголюють шаблюки.
Пугачов, одмахуючись кинджалом, відступає до стіни.

Голоси

В'яжіть-но його! В'яжіть-но!

Творогов

Бийте! Бийте шаблюкою в морду!

Перший голос

Натерпілись... Кінець вже, видно...

Другий голос

Тягніть-но його за бороду...

Пугачов

...Дорогі ви мої... Що ж ви хочете?..

Що це сталось? Що сталось? Скажіть на милість?

Хто так страшно вищить і регоче

В придорожню грязюку і сирість?

Хто хіхікає потайки там із кутка,

Злобно відпльовуючись від сонця?

.

...Ой, та це ж осінь!
Це ж осінь витряхує із мішка
Карбовані вересневі червонці.
Так! Я гину!
Надходить час...
Мозок, як віск, капає глухо, глухо...
...Це вона!
Це вона підкупила вас,
Підла, обшарпана і злюща псяюха.
Так, це вона, вона... От і край!
Розметавши волосся зорею над селами,
Хоче, щоб рідний загинув край
Під сміхом її холодним і невеселим.

Т в о р о г о в

Ну, збожеволів... Кінчаються дні!
В'яжіть-но!
Стіни не проб'є головою.
Слава богу! Кінець звірячій різні,
Змовкне виття його, повне злобою!
Тепер яскравіше горітиме осені мідь,
Мак зорі черпаками вітрів не випити, не роздати...
Поспішайте ж!
Треба в найближчу мить
В руки уряду його передати.

П у г а ч о в

Де ж ти? Де ж ти, колишня міць?
Хочеш руку звести,— а де взяти моці їй?
Юність, юність! Як майська ніч,
Одзвеніла черемхою ти в степовій
провінції.

Вже спливає, спливає синь нічна понад Доном,
Тягне гаром легким із сухого узлісся...
Золотистою вапною над низесеньким домом
Бризка теплий, широкий місяць.
Десь там хрипло і нехотя півень крикне:

«Ку-ку-рі-ку!»

Рваними ніздрями від пилуки зачхає околиця,
І все далі, все далі, стривоживши сон на лужку,
Срібний дзвоник біжить — і десь за горою розколеться.
Боже мій!
Невже настав уже час?
Невже під душею так само падаєш, як і під ношею?
А здавалось ще вчора... Учора якраз...
Дорогі ви мої... дорогі... і хороші ви...

1921

ЛЕНІН

(Уривок з поеми «Гуляйполе»)

Ще наш закон не затвердів,
Шумить країна, мов негода.
Свавільно хлюпа з берегів,
Струївши нас, людська свобода.

Росіє! Краю мій чудес!
Душа стискається від болю.
Вже скільки літ не чуто полю,
Як піє півень, гавка пес.

Вже скільки літ життя кипить,
Сумирні втративши глаголи.
Як віспа, ями від копит
Порили випаси і доли.

Крик, тупіт, зойки голосні,
Тачанок і возів розбіги.
Невже я сплю і марю в сні,
Що з ратищами навісні
Нас оточили печеніги?
Не сон, не сон, я бачу яв,
Недремно бачу, як з розгону
Кінь за конем поплив уплав,
Загін помчав услід загону.

Куди вони? Яка війна?
Де відгук є людському слову?

Не знаю, місяць вирина
Чи вершник загубив підкову?
Все сплуталось...
Та бачить зір:
Вітчизну з краю і до краю
Вогнем і шаблями карає
Людських уособиць хижий звір.

.

Росія...
Під страшенний дзвін
Все цвіт червоний запорошив.
І звідкіля узявся він,
Бунтар, що людство так стривожив?
Сув'ятий геній! Він мені
Привабний не в своїй статурі.
На вороному скакуні
Не мчався він назустріч бурі.
З плеча він не рубав голів,
Не гнав піхоти з поля брані.
Одне в убивстві він любив —
Перепелине полювання.

Герой умовний до пори —
Хто в масці, хто в штанах картатих,
А він з юрбою дівтори
Катався взимку на санчатах.
Він шевелюрою не тряс,
Що вабить очі дам салонних.
З чолом відкритим, без прикрас —
Був найскромніший серед скромних.

Сором'язний, простий і милий,
Він сфінксом видався мені.
Я не збагну, які в нім сили,
Що потрясли світи земні?

Та він потряс...
Вируй, шуми,
Здіймайся, віхоло, в негоду,
Змивай з нещасного народу
Ганьбу острогів і пільми.

.

Була пора жорстоких літ,
Нас роздирали хижі лапи.
На тлі тяжких селянських бід
Імперські тішились сатрапи.

.

Монархія! Зловісна тіль!
Одвічні гульбища, бенкети,
І феодал державну лінь
Продав буржуям за монети.
Народ стогнав і в темі страхіть
Когось чекав з глибин століть...
І він прийшов...

.

Могутнім словом
Повів назустріч дням чудовим,
Сказавши так: «Щоб збутись муки,
Беріть усе в робочі руки.
Для вас один спасенний лад —
Це ваша влада, влада Рад».

.

І ми пішли під брязкіт ночі,
Куди його дивились очі,
Пішли, де в маєві знамен
Він бачив волю всіх племен...

.

І ось він мертвий...
Плач — як рана.
Де горе — муза там німа.
Салют останній грянув, грянув,
З громадин мідних відбагрянив,—
Хто людство спас, того нема.
Його нема, а ті, хто з нами,
А хто живий лишився тут,
Свій край розбурханий з літами
В бетон і крицю закують.

Для них не скажеш:
«Л е н і н м е р т в я й!»
Іх смерть у розпач не звела.

.

Вони суворо і уперто
Його вивершують діла...

1924

АННА СНЕГІНА

1

— Село наше зветься Радове.
Дворів до двохсот, мабуть;
Усіх його вигляд радував,
Кому лиш доводилось бути.
І лісу, й води в нас доволі,
Є пасовиська, поля,
І на стрункі тополі
Багата наша земля.

Хоч ми і не дуже багаті,
А щастя зайшло в наш куток:
Укриті в нас бляхою хати,
У кожного клуня й садок;
Віконниці різьблені; в свята
Є в кожного м'ясо і квас.
Недаром колись гостювати
Любив і пан справник у нас.

Оброк ми платили до строку,
Та грізний суддя — старшина
Завжди добавляв до оброку
По мірці муки і пшона.
Щоб лиха не мала громада,
Давали ми й це без тягот.
Раз — влада, на те вона влада,
А ми лише простий народ.

А люди — то ж грішні душі,
Іх заздротці брали не раз:

Сусідні селяни з Криуші
Дивилися скоса на нас.
Жили вони завжди з нуждою —
В селі майже всі, як один,
Орали одною сохою
Та парою кволих шкапни.

Достатку вони й не чекали,
Коли вже злиденність сама,
І дрова частенько рубали
У наших лісах крадькома.
На цьому ми раз їх застали...
Вони за сокири, ми теж.
Від дзенькоту й скреготу сталі
В нас лютість не знала меж.

В скандалі убивством пахне.
І в нашу і в їхню вину
Хтось раптом із них як трахне!
І вбив наповал старшину.
Цій справі на сходці селяни
Дали розголос на всю шир.
Був суд. Закували в кайдани
І десять заслали в Сибір.
Життя в нас відтоді не те вже —
З добробуту віжка сповзла:
Три роки підряд то пожежі,
То пошесть худобу дола.

•

Такі-то нерадісні вісті
Мій фурман співав у путі.
У радовські передмістя
Спочити я їхав тоді.

Війна мені душу всю з'їла,
За чийсь за чужий інтерес
Стріляв у близьке мені тіло
І кидався на брата, як пес.
Я іграшка, значить, для влади,
В тилу ж і купецтво, і знать.
Я вирішив звідси тікати
І в віршах лише воювать.
На фронті, покинувши зброю,
Я «липу»¹ купив — і утік.
Це вся підготовка, з якою
Зустрів я 17-й рік.

Свобода знялась хуртовиною.
Тоді у смердючім вогні
Каліфствував над країною
Керенський на білім коні.
Війна «до кінця», «до звитяги»!
І ту ж сірячинну рать
І дармоїди, й плутяги
Зганяли на фронт помирать.
Та все ж я не взявся за шпагу...
Під гуркіт і рев мортир
Я виявив іншу відвагу —
Був перший в краю дезертир.

•

В дорозі я тішивсь погодою —
Приємний лункий холодок,
І місяць укрит позолотою
Покрівлі далеких хаток.

¹ «Л и п а» — підроблений документ.
(Прим. С. О. Єсеніна).

— Ну, ось воно, Радове наше,—
Від фурмана чую свого.—
Коня недаремно,— він каже,—
Періщив за норов його.
На чай з вас належить, прохаю.
До мельника вам?
Ось і він!
Без зайвого з вас вимагаю
За дальній такий перегін.

.

Даю сороківку.
— Мало! —
І двадцять даю.
— Ще слід! —
Такий він, цей хлопець, зухвалий.
А хлопцеві тридцять літ.
— Та що ж це?
Чи маєш душу?
Гребеш? Та хоч совість май! —
І в відповідь каже ця туша:
— Поганий на жито врожай.
Давайте таких от, без дзвону,
Ще десять чи шість за цю путь —
Я зможу в шинку самогону
За ваше здоров'я хильнуть...

•

І от я в млині...
Зелененький
Ялинник в огнях світляків.
Від радості мельник старенький
Не може зв'язати двох слів.
— Сергійку! Чи ти це?

Мій голубі!
В дорозі ж ти змерзнути міг.
Стара, подавай же до столу
Мерщій самовар і пиріг!

У квітні, в кінці особливо,
Не змерзнеш у наших краях.
А вечір такий чарівливий,
Як усміх на ніжних устах.
Обійми старого дебели,
Ведмідь заревів би від них.
Все ж добре в часи невеселі,
Як маєш ти друзів таких.

— Ти звідки? Надовго приїхав?

— На рік.

— Значить, друже, гуляй!

Цим літом грибів і горіхів
У нас, хоч в Москву посилай.
І дикої птиці тут сила,
Сама зачіпає крильми.
Подумай,
Три роки, мій милий,
З тобою не бачились ми...

.
.

Розмова скінчилась...

Сумлінно

Ми випили весь самовар.
За звичкою йду я на сіно
З кожухом, минувши амбар.
Йду через сад.
Відчуваю
Я дотик бузкових віт,
І серце моє завмирає,
Старенький побачивши пліт.

Он хвіртка. Я був ще хлопчина
Шістнадцяти літ, і мені
У білій накидці дівчина
Ласкаво промовила: «Ні!»
Минуле далеке і миле.
Той образ в душі не погас...
Ми всі в такі роки любили,
Та мало любили нас.

2

— Сергію! Вставай-но, друже!
Іще і зоря не зійшла,
Старенька ж, вкладаючи душу,
Оладків тобі напекла.
Одвідать я Сґегіну їду,
Поміщицю,
Вчора я їй
Набив дупелів для обіду,
Як добрій сусідці своїй.

Привіт тобі, ранку зірнице!
Встаю, одягаюсь, іду.
Димком віддає росяниця
На яблунях білих в саду.
Я мислю:
Яка прекрасна
Земля
І людина на ній.
І скільки людей нещасних
Скалічив війни буревій!
І скільки зарито вже вбитих,
І скільки ще ляже в боях!
І я від думок сумовитих
Судому відчув на щоках.

О ші!
Не піду воювати
За те, що мерзота якась
Жбурляє каліці-солдату
П'ятак або гривеник в грязь.

— Ну, здрастуй, стара щебетухо!
Ти трохи щось ніби здала? —
І чую крізь кашляння глухо:
— Діла доконали, діла.
У нас тут тепер неспокійно.
Все потом людським зацвіло.
Селянські суцільні війни —
Виходять селом на село.
Я чула — казали селяни,
Із наших таки прихожан:
То радовців б'ють криушани,
То радовці б'ють криушан.
А все від безвладдя нещастя,
Прогнали царя...
І от...
Посипались всі напасті
На наш нерозумний народ.
Відперши всі двері в острозі,
Звільнили злодіїв лихих.
Тепер на великій дорозі
Спокою немає від них.
Ось теж, недалеко... в Криуші...
З них вік не скидати б оков,
Вони ж, бач, анафемські душі,
Додому вернулися знов.
Там Прон є, Оглоблін, нероба,
Найбільший з усіх забіяк.
Він дивиться завжди спідлоба,
Червоний з горілки, як рак.
Вчинить йому злочин не трудно —

Коли об'явили війну,
В той рік він, нахаба, прилюдно
Сокирою вбив старшину.
Тепер таких тисячі стало
Робити паскудство... Клянусь!
Пропала Расея, пропала...
Загинула матінка Русь...—
Згадавши, що вчора за Прона
Від фурмана чув я цю вість,
Пішов до селян я з поклоном,
Як давній знайомий і гість.

•

Іду по доріжці блакитній
І бачу — назустріч мені
На дрожках мірошник мій спритний
Летить по крихкій цілині.
— Сергійку! Мій друже хороший!
Стривай, я тобі розкажу!
Ось віжки лише прив'яжу
І просто-таки приголомшу.
Чом ранком не міг ти сказати?
Я Снегіним так, мов, і так —
До мене прибув гостювати
Один молоденький дивак.
(Літ десять, як гість я жаданий
В їх домі, — скажу наперед).
Дочка ж їх одружена, Аппа,
Пита:
«Чи не той це поет?» —
«Той самий, — кажу я, — їй право». —
«Блондин?» —
«Ну, звичайно, блондин». —
«Красунь молодий, кучерявий?» —

«Розважливий пан селянин!» —
«Коли він приїхав?» —
«Днями». —
«Ой мамо, це він завітав!
А знаєш, колись до нестями
Мене молоду він кохав.
Хлопчисько був скромний, хороший,
А нині...
Велике цабе...
Поет...
Так зайти вже не зможе,
Примусить просити себе».

І мельник, захоплений з виду,
Промовив з лукавістю враз:
— Ну, добре! Прощай до обіду.
Я інше лишу про запас.

Я йшов по дорозі в Криушу
Й ковінькою вруна збивав.
Ніщо не пробилось в душу,
Ніякого смутку не знав.
Пливли аромати з долини,
Думки каламутив туман...
З солдаткою гарною нині
Оце б закрутити роман.

•

Та ось і Криуша...
Три роки
Не бачився я з цим селом.
Погода весняна, нівроку,
Оббризкала тишу бузком.
Собак-сторожів не чувати,

Та в них і потреби нема —
Старі скособочені хати,
А в хатах злиденність сама.
Дивлюся, на ганку у Прона
Убогий народ-плугатар
Тлумачить нові закони
Про ціни на жито й товар.
— Здорові були!
— Е, мисливцю!
Здоров був! Сідай же,
Як гість.
Послухай-но ти, щасливцю,
Про нашу безрадісну жисть.
Що в Пітері чути? Що вийшло?
З міністрами ж, певно, ти знавсь?
Недаром, туди твою в дишло,
Колись в куркуля ти навчавсь.
Тебе ми не зганьбимо, друже.
Ти наш, як по правді сказать,
Від слави зазнався не дуже
Й не будеш себе продавать.
Ти серцем своїм полум'яним
Убогий наш люд розумів...
Скажи:
Чи одійдуть селянам
Без викупу землі панів?
Кричать нам —
Землі не займайте!
Мовляв, не настали ще дні.
Навіщо ж ми губим, спитай ти,
Чужих і себе на війні?

На мене, всміхнувшись устами,
Звів погляд свій кожен із них.
Пригнічений тяжко думками,
Нічого сказать я не міг.

Мовчали селяни злиденні,
Під натовпом
Ганок двигтів,
І раптом спитали:
— Хто Ленін?
— То — ви,—
Я на це відповів.

3

Чутки розповзалися тихо
По вулицях, хатах курних.
Немало мені мельничиха
Приносила шепотів тих.

Вернувся я раз з персьлоту
І ліг подрімать на часок.
Волога, властива болоту,
Пробрала мене до кісток.
Я трясся, метавсь на дивані,
То кидало в холод, то в жар,
В такому жахливому стані
Чотири доби я лежав.

А мельник, немов очманілий,
Метнувшись,
Когось там привіз...
Я бачив лиш плаття біле
Та трохи кирпатенький ніс.
Опісля трясти перестало,
Відчув себе легше я,
Під вечір, як сонце сідало,
Хвороба вляглася моя.
Та тільки-но
Встав я з постелі,

Знесилений, кволий, сумний,
Як голос лунає веселий:
— А!

Здрастуйте, мій дорогий!
Давно як не бачились з вами!
Постаршали ми — не секрет:
Тепер я поважна дама,
А ви — знаменитий поет.

.

Ну, сядьмо ж.
Хвороба минула?
Змінилися ви за цей час!
Я павіть тихенько зітхнула,
Торкнувшись рукою до вас.
Того не вернуть, що промчало.
У море спливають роки.
Колись біля хвіртки, бувало,
Сиділи ми вдвох залюбки.
І мріяли славу здобути...
Її досягли ви тепер,
Мене ж про ті мрії забути
Примусив стрункий офіцер...

•

Я слухав її й мимоволі
Дививсь на привабне лице.
Сказати хотілось:
«Доволі!
Облишмо розмову про це!»

І як воно сталось, не знаю,
Сказав я чомусь невлад:
— Так... Так...
Я тепер пам'ятаю...

Сідайте,
Я дуже рад.
Про Русь оп'янілу хоч трохи
Рядків прочитаю я вам.
Написано чітко і строго,
З циганським сумним почуттям.
— А пустощі ваші погані!
Шкода вас, і прикро тому,
Що ваші ті бешкети п'яні
Відомі народу всьому.
Що сталося з вами?
— Не знаю.
— Хто ж знає, чому ви спились?..
— Я в сирість осінню, гадаю,
На світ у селі народивсь.
— Жартун ви...
— Ви також, Анно.
— Кого-небудь любите?
— Ні.
— Навіщо ж себе безнастанно
Губити в роки весняні?
Дорога ж така перед вами...—
Згущалась, туманилась даль...
Торкав я навіщось руками
Ії рукавичку і шаль.

.

А місяць сміявся, мов клоун.
Хоч зник від кохання і слід,
Чомусь я був сповнений знову
Напливом шістнадцяти літ.
Ми з потиском рук загадковим
В досвітній розсталися час.

Є в літі щось завжди чудове,
А з літом чудове і в нас.

Мій мельник..
Ох, мельник мій сивий!
Турбот завдає щодня.
Волинку затіяв на диво
І, мов листоноша, ганя.
От знову цидулка,
Неначе
Я взяв чиєсь серце в полон:
«Прийдіть,
Я вас жду нетерпляче.
З любов'ю

Оглоблін Прон»

Іду я.
Приходжу в Криушу.
Оглоблін стоїть край дверей
І сп'яну в печінку і в душу
Зубожілих лає людей.
— Ей, ви!
Тарганяче поріддя!
До Снегіних!..
Р-раз — і квас!
Віддайте, мовляв, угіддя
Без всякого викупу з нас! —
І тут, мою постать уздрівши,
Притишив сварливість умить
І м'якше промовив, мені вже: —
Селян іще треба варить.

— Навіщо ти звав мене, Проне?
— Звичайно, ні жать, ні косить.
Я зараз подбаю про коней,
І Снегіну... разом...
Просить...—

І от запрягають, я бачу,
Шкапину, худу, як на зло.
Таких віддають у придачу,
Щоб тільки в самих не було.
Ми їхали зовсім повільно,
І шлях цей змішив нас і злив.
Зусиллям на гору ми спільно
Самі тоді воза тягли.

Приїхали.
Дім з мезоніном
Вже трохи присів на фасад.
Хвилююче пахне жасмином
Гратчастий його палісад.
Ми встали.
Пішли до тераси
І, порох струсивши з плечей,
Почули з світлиці тим часом
Печальну розмову з плачем.
— Ридай не ридай — не підмога...
Тепер він холодний труп...
Там стукає хтось край порога...
Припудрись...
Піду одіпру...

Огрядна засмучена дама
Відкинула засув важкий.
І зразу їй брякнув прямо
Про землю
Мій Прон меткий.
— Віддай!..—
Він повторював глухо.—
Не ноги ж тобі цілувать!

Неначе без зору і слуху,
Приймала вона ці слова.

А потім до мене привітно
Звернулася з сумом в лиці:
— А ви до дочки, очевидно?
Посидьте...
Скажу я дочці...

Я добре тепер пам'ятаю
Фатальних думок рої.
Не легко було, як згадаю,
Побачить обличчя її.
Збагнув я, що трапилось горе,
Й хотів допомогти їй у цім.
— Убили... Убили Борю...
Геть звідси!
Залиште наш дім!
Негідний хлопчак боязливий!
Ви тут...
А він в битві поліг...

Ні, це вже занадто вразливо,
І стерпіть не всякий би зміг.
Мені було боляче й соромно,
І другу сказав я своєму:
— В них настрій поганий, як видно...
Поїдемо, Проне, в корчму...

4

Все літо в мисливській турботі
Провів — і від неї одвик.
Образу мою
На болоті
Оплакав ридалець-кулик.
Вітчизно... Убога ти, ненько,
У сьйві весняних окрас,
І літо таке коротеньке,
Як ночі травневої час.

Вже ранки холодні й багрові.
Туман у долині срібливсь,
І чути в безлистій діброві
Дзвінке щебетання синиць.
Мій мельник веселий, радіє,
Аж очі палають вогнем.
— Тепер по зайцях ми, Сергію,
Як справжні мисливці, пальнем! —
Мені це якраз
До речі —
Розвію цим тугу і сон.
Сьогодні до мене підвечір,
Як місяць, вкотився Прон.
— Друзяко!
З великим щастям!
Настав довгожданий час!
Вітаю з новою властю!
Тепер ми всіх р-раз — і квас!
В панів уже можем забрати
Всю землю і їх інвентар.
В Росії вже нині — Ради,
І Ленін — у них комісар.
От номер так номер,
Мій друже!
Оце, брат, почин так почин!
Я трохи не вмер, почувши,
А брат мій в штани намочив.
Туди твою в бабоньку плюнуть!
Мій любий, забудь про жалі!
Я зараз же перший комуни
Відкрию в своєму селі.—
У Прона був брат Лабутя,
Мужик — як той п'ятий туз:
Словами хоробрый на людях,
Насправді ж — страшний боягуз.
Таких пустомель е немало.

Японців чи бив, чи не бив,
З тієї ж війни він, зухвалий,
Дві білих медалі носив.
І голосом хриплим і п'яним
В корчмі він канючив, однак:
— Прославленому під Ляояном
Позичте на четвертак...—
Після, до нестями напившись,
Про той Порт-Артур, що здався,
На плечі сусіда схилившись,
Ридав він і так розпинався:
— Голубчику!
Біль мене крає...
Не хміль це говорить в мені...
Адже Ляоян тільки знає
Хоробрість мою на війні.—
Такі поживитися раді
Чужим, не мозолячи рук.
І от він, звичайно, в сільраді,
Медалі сховав у сундук.
І з виглядом тим же пихатим,
Як сивий солдат-ветеран,
Напившись, хрипів хвалькувато
Про Нерчинськ і Турухан:
— Так, брате,
Ми горе видали,
Та нас не залякував страх...
.

Медалі, медалі, медалі
Дзвеніли в його словах.
Він нерви витягував брату,
І тут його Прон матюкав.
Все ж снігінський дім описати
Той перший на хутір помчав.
Тут гаяти часу не стали:

— Давай! Опісля розберем! —
У волость хазяйок забрали
Із їхнім інвентарем.

А мельник...

Ох, мельник мій сивий!
Хазяйок привіз у свій дім.
Примусив мене, клопітливий,
Копатися в горі чужім.
І знов щось наринуло владне...
Всю ніч я дививсь без турбот
На хтивий її і принадний,
Скорботою скривлений рот.

Згадав я —

Вона говорила:

— Пробачте за грубі слова...

Я мужа безтямно любила.

Згадаю... болить голова...

Прошу вас на мене не злитесь...

У мене кипіла лють...

Була в тім сумна таємниця,

Що пристрастю грішною звуть.

Звичайно,

До цього літа

Зазнати б я щастя могла,

А потім, як пляшка допита,

Я б кинута вами була...

Тому й зустрічатися з вами

Не треба було, дорогий...

Тим паче, образила б маму,

Бо погляд же в неї старий...

Та, в очі їй дивлячись сміло,

Про інше я став говорить.

Від цього туге її тіло

Назад відхилилося вмить.

— Скажіть мені,
Шкода вам, Анно,
Маєтка свого і майна? —
Та сумно, з тяжким зітханням,
Потупила очі вона...

.

— Погляньте...
Світа над лісами.
Верхів'я неначе горять...
Нагадує щось...
А що саме?..
Не можу ніяк пригадать...
Стривайте!
Було це весною...
Займалась зоря над ліском...
Сиділи ми вдвох під вербою...
І нам по шістнадцять обом...

І, лебедем руку зігнувши
Й ласкаво поглянувши враз,
Промовила наче байдуже:
— Гаразд...
Відпочити вже час...

.

Надвечір вони поїхали.
Куди?
Я не знаю куди.
У полі, позначенім віхами,
Дорогу не важко знайти.

Забув я події тодішні,
Не знаю, чи впорався Прон,
Бо в Пітер я виїхав спішно
Розвіяти тугу і сон.

Суворі літа пожовтневі
 Чи ж можна все те описать?
 Чували склепіння двірцеві
 Солдатську закручену «мать».
 Ех, юність!
 Завзятість весела!
 Недаром невмитий народ
 Бреньчав на роялях у селах
 Коровам тамбовський фокстрот.
 За хліб, за гороху торбину
 Придбав грамофон селянин,
 І, слинячи ніжку козлину,
 Танго собі слухає він.
 Радіючи з зиску, він лає
 Податки на ниву і ліс
 І мріє про штуку, що має
 Педалі та пару коліс.

Йшли роки
 Розгонисто, сміло...
 Талан хлібороба гас.
 В пляшках чималенько попріло
 «Керенок» і «ходей» у нас.
 Глупак! Годувальник, наш батько!
 Худоби й землі володар,
 За дві заяложених «катьки»
 Ладен він лягти під удар.

Ну, добре.
 Стогнати доволі.
 До інших жерейдемо справ.
 Про згублену Пронову долю
 Мій мельник листа надіслав:
 «Сергійку! Сердечний мій друже!

Привіт тобі, брате, привіт!
Ти знову чомусь у Криушу
Не їдеш вже цілих шість літ.
Зберися,
Розрадь мою старість!
Приїдь, як весна розцвіте!
Таке в нас, мій голубе, сталось...
В листі не розкажеш про те.
Спокійно вже люд поживає,
Уговтався шал хуртовин.
Та знай, що вже Прона немає,—
В двадцятім розстріляний він.

Расея...

До краю засмикана.
Хоч вір, хоч не вір ушам —
Зненацька загін Денікіна
Наскочив на криушан...
Отут і пішла потіха...
Гадали, що всім каюк!
Гульнув тоді з криком і сміхом
По спинах козацький канчук.
Тоді ж таки й чикнули Проню,
Лабутя ж в солому заліз
І виліз тоді лиш, як коні
Козацькі сховалися в ліс.
Він з духом тепер самогонним
Іще не втомивсь голосить:
«Потрібно би орден червоний
Мені за хоробрість носить».
Вже буря шалена не свище...
Хоч ми живемо не в раю,
Ти все ж приїжджай, друже,
Розрадити долю мою...»

І от я вже знов у дорозі.
 Червневі хмаринки нічні.
 Без тряски я їду на возі,
 Так само, як в давнішні дні.
 Втішаюсь я знову погодою,—
 Помірна, приємна теплінь,
 І місяць укрит позолотою
 Діброви і сіл далечинь.
 Минаю каплиці з хрестами,
 Околиці сіл і ліси,
 І серце вже б'ється так само,
 Як билося в давні часи.

Я знов у млині...
 Зелененький
 Ялинник в огнях світляків.
 Хвилюючись, мельник старенький
 Не може зв'язати двох слів:
 — О радість! Сергійку! Мій голубі!
 В дорозі ж ти змерзнути міг?
 Стара, подавай же до столу
 Мерщій самовар і пиріг.
 Сергійку! Сказати щось маю!

Старий ти літами вже й сам...
 Тепер я з далекого краю
 Дарунок тобі передам.
 — Дарунок?
 — Ні...
 Листик, друзяко.
 Я правду кажу, ти не смійсь.
 Тому вже два місяці з гаком,
 Як з пошти його я приніс.

Виймаю... читаю... Звичайно!
Звідкіль би ще міг я чекать!
І почерк такий охайний,
І лондонська кругла печать.

«Живі ви, мій друже хороший?
Вітаю. І я ще жива.
Наснились не раз огорожа,
І хвіртка, і ваші слова.
Я зараз од вас далеко...
В Росії тепер весна.
Стоїть над гніздом лелека,
И синіє в серпанку сосна.
В цей час, як паперу звіряю
Я тугу і сум моїх слів,
Ви з мельником разом, гадаю,
Вистежуєте тетеруків.
Ходжу я на пристань щоденно
І там, чи на радість, чи страх,
Я пильно між суден численних
Дивлюсь на радянський стяг.
Тепер там набралися сили.
Дорога моя ясна.
Та ви мені й досі ще милі,
Як рідний мій край і весна...»

.

Такий собі лист.
Ні до чого.
Таких не писав би повік.
І, взявши кожуха старого,
За звичкою йду на сінник.
Іду через сад.
Відчуваю
Я дотик бузкових віт,
І серце моє завмирає,

Похилий побачивши пліт.
Он хвіртка... Я був ще хлопчина
Шістнадцяти літ — і мені
У білій накидці дівчина
Ласкаво промовила: «Hi!»

Минуле далеке і миле!..
Той образ в душі не погас.

Ми всі в такі роки любили,
Та, видно,
Любили і нас.

Січень 1925 р
Батум

ЗМІСТ

ЛІРИКА

«Співа зима, гукаючи...» <i>Переклав Іван Пучко</i>	7
«Виткалось над озером полум'я зорі...» <i>Переклав Василь Юхимович</i>	8
«Снігом черемха сипнула...» <i>Переклав Володимир Коломієць</i>	9
«Під Купайла матінка папороть шукала...» <i>Переклав Кость Житник</i>	10
Добрий ранок! <i>Переклав Кость Дрок</i>	11
«Гей ти, Русь, мій рідний краю...» <i>Переклав Іван Пучко</i>	12
«Краю мій пвіннутий...» <i>Переклав Володимир Коломієць</i>	13
«Чорна, орошена потом рілля...» <i>Переклав Кость Дрок</i>	14
«Мочар, та болото...» <i>Переклав Іван Пучко</i>	15
Русь, <i>Переклав Захар Гончарук</i>	16
Корова. <i>Переклав Іван Пучко</i>	20
Пісня про собаку. <i>Переклав Василь Швець</i>	21
«Сліду не шукать мені під осінь...» <i>Переклав Іван Пучко</i>	23
«Виспівують тесові дрого...» <i>Переклав Кость Житник</i>	24
Лисиця. <i>Переклав Кость Житник</i>	25
«Дош проплакав, пронесло стяхію...» <i>Переклав Кость Житник</i>	26
Товариш. <i>Переклав Віктор Баранов</i>	28
«Розбуди мене завтра рано...» <i>Переклав Микола Упеник</i>	33
«Гай без лися, поле голе...» <i>Переклав Володимир Сосюра</i>	34
«Першим снігом я тихо бреду...» <i>Переклав Кость Житник</i>	35
«О вірю, вірю, щастя є!» <i>Переклав Кость Житник</i>	36
Королева. <i>Переклав Володимир Коломієць</i>	37
«Ось воно, щастя примарне...» <i>Переклав Володимир Коломієць</i>	38

Кантата. <i>Переклав Микола Упенюк</i>	39
«Замітає бурян...» <i>Переклав Захар Гончарук</i> .	40
Небесний барабанщик. <i>Переклав Віктор Баранов</i>	42
«Я покинув наш дім, де ріс...» <i>Переклав Василь Юхимович</i>	45
«Вже кружля позолочене листя...» <i>Переклав Кость Житник</i>	46
«По-осінньому стогне сова...» <i>Переклав Іван Пучко</i>	47
«Все піддаладне в житті прикметам...» <i>Переклав Василь Юхимович</i>	48
«Не жалю, не зову, не плачу...» <i>Переклав Кость Житник</i>	50
«Ця оселя мені знайома...» <i>Переклав Кость Дрок</i>	51
«Голубинь заметалась дібров...» <i>Переклав Василь Швець</i>	53
«Люба, сядь зі мною поруч» <i>Переклав Кость Житник</i>	54
«На тебе — ніде правди діть...» <i>Переклав Іван Пучко</i>	56
«Вечір брови насумрює чорні...» <i>Переклав Василь Юхимович</i>	57
Лист до матері. <i>Переклав Кость Дрок</i>	58
«Ми тепер відходимо потроху...» <i>Переклав Дмитро Данько</i>	60
Повернення на батьківщину. <i>Переклав Іван Пучко</i>	62
Пушкіну. <i>Переклав Василь Швець</i>	66
«Нині смутку мені не розсипать...» <i>Переклав Кость Житник</i>	67
Русь Радянська. <i>Переклав Іван Пучко</i>	69
«У книзі цієї, видавцю милий...» <i>Переклав Кость Житник</i>	73
«Відгомонила золота діброва...» <i>Переклав Володимир Коломієць</i>	74
На Кавказі. <i>Переклав Кость Житник</i>	75
Балада про двадцять шість. <i>Переклав Кость Житник</i>	78
Сучий син. <i>Переклав Іван Пучко</i>	84
«Дім низький з голубими вікнами...» <i>Переклав Кость Житник</i>	86
Станси. <i>Переклав Кость Дрок</i>	88
Русь відживаюча. <i>Переклав Іван Пучко</i>	92
Лист до жінки. <i>Переклав Василь Швець</i>	96
Поетам Грузії. <i>Переклав Кость Дрок</i>	100
Лист від матері. <i>Переклав Кость Житник</i>	103

Відповідь. <i>Перекаав Кость Житник</i>	106
Квіти. <i>Перекаав Кость Житник</i>	109

Персидські мотиви

«Затяглась моя колишня рана...» <i>Перекаав Віктор Баранов</i>	113
«Шагане ти моя, Шагане!» <i>Перекаав Кость Житник</i>	115
«Ти сказала, що Сааді...» <i>Перекаав Іван Пучко</i>	116
«Не бував я зроду на Босфорі...» <i>Перекаав Кость Житник</i>	117
«Вечір світлом шафрановим висне...» <i>Перекаав Кость Дрок</i>	119
«Простір прозорий і синій» <i>Перекаав Кость Житник</i>	121
«Світить місяць золотом своїм...» <i>Перекаав Іван Пучко</i>	122
«В Хоросані є чудові двері...» <i>Перекаав Кость Дрок</i>	123
«Батьківщино голуба Фірдусі...» <i>Перекаав Віктор Баранов</i>	124
«Буть поетом — невеселе діло» <i>Перекаав Кость Житник</i>	125
«Мялі руки — лебеді немов...» <i>Перекаав Іван Пучко</i>	126
«Чом проміння тьмяне місяць сіє...» <i>Перекаав Іван Пучко</i>	127
«Голуба та ще й весела сторона», <i>Перекаав Кость Житник</i>	128
Капітан Землі. <i>Перекаав Василь Юхимович</i>	129
Мій шлях. <i>Перекаав Кость Житник</i>	132
Собаці Качалова. <i>Перекаав Кость Дрок</i>	138
«Стала синьою, ніжною, тихою...» <i>Перекаав Іван Пучко</i>	139
«Зоря перегукує зірку...» <i>Перекаав Кость Житник</i>	141
«Синій травень, Теплінь зорева» <i>Перекаав Кость Дрок</i>	143
«Неприваблива місячна хмурність...» <i>Перекаав Кость Житник</i>	144
«Прощай, Баку! Тебе я не побачу» <i>Перекаав Кость Житник</i>	146
«Всякій праці доброго почину!» <i>Перекаав Кость Житник</i>	147

«Я іду лугами в світлий день травневий» <i>Переклав Іван Пучко</i>	148
«Ковчла дріма. Далінь рівнинна» <i>Переклав Іван Гончаренко</i>	150
«Море голосів гороб'ячих» <i>Переклав Кость Житник</i>	151
«Нас життя обманює красою...» <i>Переклав Іван Пучко</i>	152
«Листя падає, листя падає» <i>Переклав Кость Житник</i>	154
«Над віконцем місяць» <i>Переклав Кость Житник</i>	155
«Я не бачив таких пригожих...» <i>Переклав Іван Пучко</i>	156
«Заспівай мені пісню, що мати...» <i>Переклав Іван Пучко</i>	157
«В цьому світі я лиш перехожий...» <i>Переклав Володимир Коломіць</i>	159
«Ой ви, сани! А коні, коні!» <i>Переклав Захар Гончарук</i>	160
«Сніжна завія дорбиться і колеться...» <i>Переклав Кость Житник</i>	162
«Синій туман, Широчінь білосніжна» <i>Переклав Кость Дрок</i>	164
«Чуеш — мчаться сани, чуеш — сани мчаться...» <i>Переклав Василь Юхимович</i>	165
«Вечере місячний, вечере синій...» <i>Переклав Віктор Баранов</i>	166
«Снігова рівнина, ночі білина...» <i>Переклав Кость Житник</i>	167
«Свище вітер, осріблений вітер...» <i>Переклав Василь Юхимович</i>	168
«Дрібнолісся. Степ і далеч» <i>Переклав Кость Житник</i>	169
«Шепочуть квіти — прощавай...» <i>Переклав Кость Житник</i>	171
«Клене мій безлистий, клене скрижанілий...» <i>Переклав Василь Юхимович</i>	172
«Прощавай, мій друже...» <i>Переклав Василь Юхимович</i>	173

ПОЕМИ

Пугачов. <i>Переклав Олекса Новицький</i>	177
Ленін (<i>Уривок з поеми «Гуляйполе»</i>). <i>Переклав Кость Житник</i>	215
Анна Снегіна. <i>Переклав Іван Пучко</i>	219

ЕСЕНИН СЕРГЕЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ
СТИХОТВОРЕНИЯ

Составитель
Кулинич Андрей Васильевич
Перевод с русского
под редакцией
Степанюка Борислава Павловича
(На украинском языке)

Видавництво «Дніпро»,
Київ, Володимирська, 42.

Редактори *К. М. Скрипченко, С. А. Пovenко*
Художник *О. М. Анікін*
Художній редактор *Л. І. Клименко*
Технічний редактор *Л. М. Грицишин*
Коректори *А. В. Кудрявцева, Ю. А. Мороз*

Здано на виробництво 4.VIII 1975 р.

Підписано до друку 24.X 1975 р.

Папір № 1.

Формат 70×100¹/₃₂.

Фізичн. друк. арк. 7,75.

Умовн. друк. арк. 9,998.

Обліково-видавн. арк. 7,426.

Ціна 41 коп.

Замовл. 863. Тираж 8000.

Виготовлено на Книжковій фабриці «Жовтень»,
республіканського виробничого об'єднання
«Поліграфкинг». Київ, вул. Артёма, 23а.

11 коп.

30